

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Lota Vana

**Nügemise rakendamine 16–19aastaste noorte valimisaktiivsuse tõstmiseks Põlva valla
kaasava eelarve hääletuse näitel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Leonore Riitsalu, PhD

Tartu 2022

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 9482

Lota Vana, 16.05.2022

Kaitsmine toimub ...../kuupäev/ kell ...../kellaaeg/
...../aadress/ auditooriumis ...../number/.

Retsensent: ..... /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesolevas bakalaureusetöös uuritakse nügimise potentsiaalset panust kaasava eelarve hääletamise aktiivsuse tõstmiseks noorte seas vanuses 16–19. Teema aktuaalsus tuleneb asjaolust, et kaasava eelarve menetlemine on Eestis järjest populaarsem, ent hääletamise aktiivsus on madal, sealhulgas noorte seas.

Käitumisökonoomika valdkonda kuuluva nügimise rakendamine on varasemates uurimustes näidanud, et suudab luua valijakäitumises positiivset muutust. Eestis on aga nügimine poliitika kujundamise vahendina uudne. Seetõttu seati uurimustöö eesmärgiks vastata küsimusele: “kuidas omavalitsused saaks noori efektiivsemalt hääletamisse kaasata rakendades nügimist?”

Uurimisküsimusest tulenevalt võrreldi omavahel varasemaid nügimisel põhinevaid sekkumisi, mida on uuritud eesmärgiga tõsta hääletamise aktiivsust. Nende põhjal disainiti sekkumine, mille mõju mõõtmiseks tehti Põlva valla 16–19aastaste koolinoorte seas juhuslikustatud kontrolluuring. Uuringus testiti, kas nügimisel põhinev sekkumine tõstab noorte seas hääletama minemise kavatsust. Lisaks esitati päringud Eesti omavalitsustele, et täiendada teavet noorte valimisaktiivsuse kohta, mis oli oluline poliitikasoovituste esitamiseks.

Empiirilise osa analüüsi tulemusena ei suudetud tõendada nügimise olulist positiivset mõju hääletama minemise kavatsuse suurendamisel. Sellest olenemata pakkus see siiski täiendust Eestis võrdlemisi vähe uuritud nügimise, noorte hääletamise aktiivsuse ja kaasava eelarve kohta.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE LÄHTEKOHT JA JUHTUMI KIRJELDUS	7
1.1. Nüginine	7
1.2. Nüginise piirangud ja kriitika	9
1.3. Kaasav eelarve	10
1.4. Kaasava eelarve uurimused Eestis	12
1.5. Hääletamisaktiivsus kaasava eelarve hääletusel	13
1.6. Nüginise rakendamine hääletamise aktiivsuse suurendamisel	15
1.7. Juhtum - kaasav eelarve Põlva vallas ja noorte hääletamisaktiivsus	20
1.8. Teoreetilise osa kokkuvõte	22
2. MEETODID	23
2.1. Infopäringud kohalikele omavalitsustele	23
2.2. Sekkumine	23
2.3. Valim	26
2.4. Sekkumise mõju hindamine	27
2.5. Andmete analüüs ja töötlemine	28
3. TULEMUSED	29
3.1. Kohalike omavalitsuste vastused	29
3.2. Juhuslikustatud kontrolluuring	32
3.2.1. Rühmade võrdlus taustatunnuste alusel	32
3.2.2. Sekkumiste tulemused	32
3.3. Ankeetide vastused	37
4. TULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU	40
KOKKUVÕTE	43
KASUTATUD ALLIKAD	45
5. LISAD	50
5.1. Küsimustikud	50
5.1.1. Küsimustik - rühm A	50
5.1.2. Küsimustik - rühm B	56
5.1.3. Küsimustik - rühm C	62
5.2. Küsimused kohalikele omavalitsustele	66
5.3. Põlva valla 2022. aasta kaasava eelarve statistika	67
5.3. Põlva valla 2021. aasta kaasava eelarve statistika	69
5.4. Põlva valla 2020. aasta kaasava eelarve statistika	72

SISSEJUHATUS

Poliitilist osalust peetakse demokraatliku süsteemi alustalaks (Volacu 2020, 455). Seetõttu on oluline, et inimesed oleks poliitilistesse protsessidesse võimalikult laialdaselt kaasatud. Üks uusimaid kaasamise vorme Eestis on kaasav eelarve, mida rakendatakse Eestis alates 2013. aastast (Rahandusministeerium 2018, 5). Kaasavat eelarvet peetakse tõhusaks demokraatia tööriistaks (Rahandusministeerium 2021, 2) ehkki valimisaktiivsus on olnud keskmiselt väga madal jäädes 1,8–13,2% juurde (Nikitin & Krenjova, 2018). Seetõttu on sellest saanud kaasava eelarve rakendamise üks problemaatilisemaid küsimusi ning seda ka noorte puhul. Olukorra muudab eriti problemaatiliseks aspekt, et kaasavas eelarves on nähtud küll demokraatias olulist rolli, ent seda vaid juhul kui seekaudu õnnestub tõesti kaasatust ja huvi poliitika vastu tõsta (Kukučková & Bakoš 2019). Kaasatus on aga jäänud kaasava eelarve puhul madalaks.

Olenemata noorte valdavast kavatsusest valimistel oma hääl anda, võib Eesti noorte valimisaktiivsust üldiselt pidada siiski pigem madalaks (Rakendusliku Antropoloogia Keskus 2021). Kahjuks puudub üleriigiline statistika, mis oleks mõõtnud noorte valimisaktiivsust kaasava eelarve näitel. Põlva valla näitel, mida töös käsitletakse näidisomavalitsusena, võib aga öelda, et noorte hääletamisaktiivsus on suhteliselt marginaalne (Lisad 5.,6.,7.). Seetõttu on uurimistöö keskne probleem noorte madal hääletamisaktiivsus kaasava eelarve hääletusel.

Nügimine on on vaatamata kriitikale ja rakenduslikele piirangutele (Benartzi et al., 2017; Meder et al. 2018; Smith & Toprakkiran 2019) osutunud tõhusaks meetmeks valimiskäitumise muutmisel (Bryan et al., 2011; Imai et al., 2007; Nickerson & Rogers, 2010; Tagat et al., 2020). Ometi ei ole nügimist Eestis hääletamise aktiivsuse tõstmise tööriistana eriti kasutada püütud. Töö teoreetilise raamistiku keskmeks on seetõttu otsustatud valida nügimine, mis laiemalt kuulub käitumisökonomika valdkonda.

Käesoleva uurimuse eesmärk on täiendada teadmisi noorte valimisaktiivsuse kohta kaasava eelarve kontekstis ning pakkuda välja ja analüüsida nügimisel põhinevaid võimalusi, kuidas 16–19aastaseid noori efektiivsemalt selle raames toimuvasse rahvahääletusse kaasata. Töö tehakse kaasava eelarve näitel, mistõttu on selle tulemused kasulikud eelkõige kohalikele omavalitsustele, kes kaasavat eelarvet menetlevad. Sellest tulenevalt on põhiküsimus, millele

uurimus püüab vastata: “kuidas omavalitsused saaks noori efektiivsemalt hääletamisse kaasata rakendades nügimist?”

Uurimuse fookuses on seega analüüsida nügimise potentsiaalset panust noorte valimisosaluse suurendamisel kaasava eelarve hääletusel. Võttes arvesse varasemates uurimustes välja toodud noorte valima minemist takistavaid tegureid, teistes riikides ja sihtrühmades läbi viidud valimisosaluse tõstmiseks tehtud sekkumisi ning potentsiaalseid teisi meetmeid, nagu näiteks regulatsioonid.

Uurimus tehti Põlva valla kaasava eelarve põhjal. Uurimisstrateegia kujundati peamiselt varasemaid nügimist hääletamise kontekstis käsitletud teadustöid ning nende tulemusi arvesse võttes. Paljuski mõjutas selle kujunemist ka bakalaureusetöö koostamise ajaliselt kitsas raamistik ja eelnevalt omavalitsustes paika pandud kaasava eelarve menetlemise ajakavad. Teoreetilise raamistiku ja varasemate uuringute põhjal on püstitatud ka kolm alternatiivhüpoteesi:

Hüpotees 1: Suunates 16—19aastaseid noori planeerima valimiseks kindlat aega, suureneb valima minemise kavatsus.

Hüpotees 2: Valimisaktiivsust 16—19aastaste noorte seas tõstab ainult valimise olulisuse selgitamine vähem kui seda teeb selgitustöö koos nügimisel põhineva sekkumisega.

Hüpotees 3: Mõlemad sekkumised (nii nügimisel põhinev kui ka teadlikkuse tõstmine) suurendavad hääletama minemise kavatsust.

Hüpoteese testitakse randomiseeritud kontrollitud katse (*RCT - randomized controlled trial*) ehk juhuslikustatud kontrolluuringu (Vainre & Öeren, 2022) käigus, mis on käitumisökonoomika valdkonnas üks enim kasutatud meetodeid (Ball & Head, 2021).

Uurimus lähtub suuresti poliitikakujundaja perspektiivist, et pakkuda potentsiaalseid lahendusi hääletamisaktiivsuse tõstmiseks. Seetõttu on teine osa empiirilisest andmestikust kogutud kohalikesse omavalitsustesse saadetud päringute kaudu.

Empiirilisi andmeid analüüsitakse kasutades ühefaktorilist dispersioonanalüüsi ehk ANOVA-t ning andmete töötlemisel saadavate sagedustabelite alusel. Tulemusi kõrvutatakse

teoreetilises raamistikus esitatud teabega ning selle tulemusel esitatakse soovitusi nügimise rakendamiseks omavalitsustes kaasava eelarve hääletamisaktiivsuse tõstmiseks.

Töö koosneb neljast sisulisest osast. Töö esimeses osas antakse ülevaade nügimisest ja kaasavast eelarvest ning töös olulistest mõistetest. Lisaks esitatakse ülevaatlikult empiirilise andmekogumise aluseks oleva Põlva valla kaasava eelarve teemakohane hääletamise statistika. Teises osas kirjeldatakse detailselt uurimuse käiku ja andmete analüüsi meetodeid. Kolmandas osas esitatakse empiirilise andmekogumise tulemused ja statistilised analüüsid. Neljandas osas tehakse kokkuvõtlik analüüs, mille tulemuste põhjal antakse soovitusi kaasava eelarvega tegelevatele poliitikakujundajatele. Töö lõpus on esitatud töös olulised lisad.

Töö valmimisele andsid olulise panuse Põlva vallavalitsus, Põlva Gümnaasium, Kauksi Põhikool, Põlva Kool ja Mooste Mõisakool.

Autor tänab oma juhendajat Leonore Riitsalu.

1. TEOREETILINE LÄHTEKOHT JA JUHTUMI KIRJELDUS

Töö esimeses peatükis tutvustatakse ja antakse ülevaade nügimisest ning selle senisest rakendamisest. Lisaks tuuakse välja ka nügimise piirangud ning tehtud kriitika. Peatüki teises pooles kirjeldatakse, mis on kaasav eelarve ning tuuakse välja hääletamisaktiivsusega seotud statistikat keskendudes Põlva vallale.

1.1. Nügimine

Töö teoreetiline raamistik tugineb käitumisökonoomika uurimisvaldkonda kuuluvale nügimisele. Käitumisökonoomika uurib viise, kuidas inimesed otsuseid teevad ja millised süstemaatilised kõrvalekalded ratsionaalsetest valikutest esinevad (Hargreaves Heap, 2013, 985-986). Suunamaks inimesi neile endile ja ühiskonnale kasulikumas suunas otsustama kasutatakse nügimist (Delaney, Lades 2019, 1-2). Töö kesksed märksõnad on poliitika kujundamine (*policy making*), nügimine (*nudge*) ja valikute arhitektuur (*choice architecture*).

Valikute arhitektuur tähendab seda, et meie valikud on alati mingil viisil suunatud, olenemata sellest, kas seda tehakse taotluslikult või mitte (Thaler et al., 2012). Suunamine võib toimuda juba ainuüksi näiteks ruumiplaneeringu tagajärjel (Thaler et al., 2012). Seda teadmist saabki kasutada nügimise planeerimisel. Nügimist kasutatakse tänapäeval poliitika kujundamisel üha jõudsamalt. Nügimiseks nimetatakse tegevust, mille tagajärjel tehakse inimesele kasulik otsustus lihtsamaks, ent ei elimineerita teisi võimalikke valikuid, põhinedes käitumisteaduslikel leidudel (Delaney & Lades 2019, 1-2). Teisisõnu suunatakse inimese käitumist talle endale ja ühiskonnale kasulikumas suunas (Delaney & Lades 2019, 1-2). Hanseni sõnastuses on nügimine valikute arhitektuuri funktsioon, mis muudab inimese käitumist etteaimatavas suunas, kasutamata muude valikuvõimaluste keelamist ja muutmata nende valiku tegemise stiimuleid, näiteks sanktsioonide kaudu, ning võttes seeläbi sekkumise lahutamatu osana arvesse inimeste kognitiivseid piire, kõrvalekaldeid ja harjumusi otsuste tegemisel (Hansen 2016).

Nügimine hakkas rohkem populariseeruma 2008. aastal, mil ilmus inglise keeles raamat "Nügimine: Viis toetada valikuid, mis viivad tervise, jõukuse ja õnneni" (Thaler & Sunstein 2008). Nügimise (*Nudging*) kontseptsioon sai alguse 2003. aastal, mil Cass Sunstein ja

Richard Thaler avaldasid libertaarse paternalismi teemalise essee, kus väideti, et paternalismi näol on tegu paratamatusega, sest inimeste ümber on palju tegutsejaid, kes oma otsustega, sündi rakendamata, nende valikuid mõjutavad (Thaler & Sunstein 2003, 175). Paternalistlikuks peavad nad siinkohal tegutsemisviisi, mille eesmärk on mõjutada otsustaja valikuid selliselt, et need parandaksid otsustaja heaolu (Thaler & Sunstein 2003, 175). Vajadus selleks tekib aga seetõttu, et inimesed ei suuda teha sageli individuaalselt enda jaoks ratsionaalseid otsuseid ehk maksimeerida enda heaolu (Thaler & Sunstein 2003, 176). Libertaarne paternalism, millest nügimine lähtub, on seega lähenemine, mis käsitleb valikute mõjutamist sündi rakendamata, püüdes sellegipoolest edendada eelistatud tulemuse ilmnemist.

Inimesed kujundavad üksteise valikuid pidevalt, ehk on valikute arhitektid, mis tuleneb sellest, et inimesed elavad ühtses sotsiaalses sfääris (Frischmann 2022, 130). Ühest küljest õigustab see libertaarse paternalismi argumendi kaudu nügimise olemust ja eetilistust. Teisest küljest muudab aga olukorra nügimise aspektist keeruliseks, sest valikute arhitekt peab libertaarse paternalismi ideest lähtudes õigustatud sekkumiseks püüdlema otsuse tegija suurema heaolu suunal (Leesment 2021, 46). See tähendab, et tekib olukord, kus on samaaegselt mitut tüüpi valikute arhitekte – ühed, kes on seda teadlikult ja teised, kes oma rolli ei teadvusta. Kuna antud töö keskendub vaid teadlikule valija käitumisse sekkumisele, peetakse töös valikute arhitekti all silmas neid, kes loovad teadlikult keskkondi, milles otsuseid langetatakse (Thaler, Sunstein & Balz 2012, 429).

Poliitikakujundaja saab samuti olla mõlemat tüüpi valikute arhitekt, ent selleks, et poliitikakujundaja saaks rakendada teadlikult nügimist on oluline jälgida protsessi tõendus põhisust alates sekkumise planeerimisest. See tähendab, et efektiivsele nügimisele peab eelnema käitumisteadustele põhinev uuring, mille abil saab hinnata sekkumise mõju võimalikult realistlikult (Sunstein 2014, 585). Näiteks valitsemise kontekstis tuleks pöörata tähelepanu sellele, milline on nügimise mõju ühiskondlikule võrdsusele ja arengule (Leesment 2021, 13). Sunstein (Sunstein 2014, 585) toob välja, et selliste sekkumiste kavandamisel on empiirilised testid, nagu juhuslikustatud kontrolluuringud, vältimatud, et ära hoida nügimise rakendudes negatiivseid tagajärgi.

1.2. Nügmise piirangud ja kriitika

Poliitikate planeerimisel, mis sisaldavad nügmise rakendamist, tuleb arvestada, et sunnimehhanismide puudumise tõttu ei suuda nügmise kindlustada inimeste kindlal viisil käitumist. See tähendab, et inimesed võivad tegutseda soovitud käitumisele vastupidiselt, isegi kui loodud keskkond soodustab optimaalse valiku tegemist. Nügmise käigus ei sunnita inimest käituma kindlal viisil, vaid sekkutakse populatsioonipõhiselt valiku tegemise protsessi selliselt, et see aitaks kaasa optimaalse valiku tegemisele (Ruggeri 2019, 5). Poliitika kujundamise vahendina tähendab nügmise eelkõige sekkumist eesmärgiga ületada piiravad tegurid, mis pärsvad positiivseid käitumismuutusi (Meder, Fleischhut, ja Osman 2018). Sunstein nimetab nügmist “vabadust säilitavaks lähenemisviisiks”, sest olenemata sellest, et nügmise kaudu juhitakse inimesi teatud suundades, säilib neil samal ajal ka valikuvõimalus (Sunstein 2014, 583). See on üks peamistest erinevustest nügmise ja traditsiooniliste käitumisjuhiste vahel, kus teatud käitumisviisi tagab näiteks seadusega kehtestatud regulatsioon.

Nügmise rakendamise vastu on huvi tõusnud nii riigi- kui ka erasektoris, sest selle rakendamine on suure potentsiaaliga ja taolised sekkumised maksavad vähe (Smith & Toprakkiran 2019, 184; Sunstein 2014). Võrreldes nügmist traditsiooniliste poliitika kujundamise vahenditega, näiteks õigusaktidega, võib näha, et nügmise on sageli kuluefektiivsem vahend, ent mitte tingimata seetõttu sobivaim (Benartzi et al. 2017). Nügmise võib osutada ebaefektiivseks näiteks juhul, kui nügitavas keskkonnas on tegureid, näiteks puudulik infrastruktuur, mis sekkumise kavandatava mõju ilmumist piiravad ja muudavad nügmise kasutamise sobimatuks (Meder et al. 2018, 38-39). Nügmise mõju ulatust võivad piirata ka poliitika kujundajate eesmärkidega konkureerivad huvid ja probleemide kompleksus, mis avalduvad selgelt näiteks turumajanduse tingimustes (Smith & Toprakkiran, 2019). Seetõttu võib väita, et nügmist ei saa praktiseerida universaalselt ka juhtudel, kus probleemipüstitus on sarnane ning nügmise rakendamine peab olema juhtumikeskne.

On oluline vahet teha nügmisel ja manipulatsioonil. Tuleb silmas pidada, et igasugune nügmise peaks olema läbipaistev nii eesmärgilt kui ka rakenduselt (Sunstein 2014, 584). Vastasel juhul võib nügmise osutada tegelikult manipulatiivseks inimese otsustusvabaduse riivamiseks (Wilkinson 2013, 351). Wilkinson kirjeldab, kuidas manipulatsiooni puhul toimub otsustamine inimese suunamise üle tema autonoomsete otsustusõiguste üleselt

(Wilkinson 2013, 352). Ent nügimine sisaldab niinimetatud “põgenemise klauslit” ehk võimalust vabalt sekkumisest loobuda (*opt-out*), kui inimene leiab, et see tema heaolu ei tõsta (Wilkinson 2013, 352). Seetõttu ei saa igasugust inimese otsuseid suunavat infojagamist nimetada nügimiseks ka siis, kui see jätab näiliselt mulje valikuvabadusest, sest mõningatel juhtudel, kas tahtlikult või tahtmata, võib mõjuda ka manipuleerivalt kas eesmärgi või praktilise elluviimise viisi tõttu.

Nügimise üks vaieldavamaid probleemkohti on eetika ehk kuidas saab inimese eest otsustada keegi teine, kes samuti inimesena ei pruugi teha ratsionaalseid valikuid. See tähendab, kas on eetiline valida teiste eest ning mis tehtud valikuid õigustab. Näiteks on peetud liberaalset paternalismi ebapiisavaks raamistikuks. Valikute arhitekt või libertaarne paternalist, nagu Sunstein ja Thaler seda oma 2003. aasta essees nimetasid, peaks lähtuma tasuvusanalüüsist, ehk mõtlema läbi kõik võimalikud tagajärjed ja kaalutlema neid (Thaler & Sunstein 2003, 178).

Sageli ei pruugi kogu informatsioon selleks olla saadaval, mistõttu pakuvad nad välja kolm võimalikku meetodit, mille abil saab kindlaks teha, mis on heaolu suurendav tegevusviis. Näiteks arvavad nad, et seda saab teha lähtudes enamuse eelistusest paljude valikute vahel, lähenedes inimesele viisil, mis sunnib teda oma valikuid üksikasjalikult ja selgelt läbi mõtlema või valides viisi, mis minimeerib loobujate arvu (Thaler & Sunstein 2003, 178-179). Viimase all mõeldakse näiteks inimeste automaatset lisamist programmidesse, mis nende heaolu kõige tõenäolisemalt tõstaksid, andes sealjuures vaba voli igal ajal osalemisest loobuda (Thaler & Sunstein 2003, 179). Samuti ei tohiks valiku arhitekt kasutada nügimist isiklike eesmärkide tarbeks ning peab austama inimese isiklikku ratsionaalset mõtlemist, isegi kui see ei ole üdini ratsionaalne (Engelen 2019, 215). Kokkuvõttes on nügimine õigustatud olukordades, mille puhul valitseb ühiskondlik kokkulepe selles, milline käitumisviis tõstab valdavalt heaolu, jättes lõpliku otsustusõiguse inimesele endale.

1.3. Kaasav eelarve

Kaasavat eelarvet (*participatory budgeting*) rakendatakse paljudes riikides ja nende allüksustes nagu omavalitsused. Kaasavat eelarvet mõistetakse sageli erinevalt ja ka selle rakenduslik pool ning praktikad on kohati väga erinevad. Laialtlevinud arusaama järgi on kaasava eelarve puhul tegu osalusdemokraatia vormiga, kuid on ka uurijaid, kes Eestis praktiseeritavat kaasava eelarve vormi täielikult osalusdemokraatia alla ei liigitaks (Krenjova

& Raudla 2018, 429). Kuna käesolev uurimus keskendub noorte valimisosalusele kaasava eelarve hääletusel, siis ei ole taolisel erisusel antud juhul olulist rolli.

Käesoleva uurimuse selguse huvides lähtutakse kaasava eelarve defineerimisel ja käsitlemisel rahandusministeeriumi 2018. aastal välja antud kaasava eelarve juhendis (Rahandusministeerium 2018) kasutatud Sintomeri, Herzbergi ja Röcke definitsioonist, sest see on aluseks Eesti omavalitsustele kaasava eelarve kavandamisel.

Definitsioon on üsna üldine ja sõnastatud järgmiselt: “kaasav eelarve on (esinduskogudesse mittevalitud) elanike osalemine avaliku raha kasutamise planeerimisel ja jaotamisel” (Rahandusministeerium 2018; Sintomer, Herzberg & Röcke 2008, 168). Kaasava eelarve paremaks mõtestamiseks tugineb töö autor Sintomer jt välja pakutud viiele kriteeriumile, sest need kohalduvad Eesti kaasava eelarve kontseptsiooniga. Nendeks kriteeriumiteks on:

1. protsessi käigus peab arutlema finantsiliste ressursside jaotamise üle;
2. protsessi peab olema kaasatud kohaliku võimu esindusorgan;
3. protsess peab koosnema mitmest etapist ning ei tohi toimuda näiteks ainuüksi ühekordse arutelu või hääletusena;
4. protsessiga peab kaasnema kindla raamistusega avalik arutelu, näiteks foorumite kaudu;
5. protsessi tulem on kohalikule omavalitsusele siduv.

(Sintomer, Herzberg & Röcke 2008, 168; Krenjova & Raudla 2018, 429)

Eeltoodud kriteeriumid näitavad kuivõrd paindlik, ent samal ajal raamistatud on kaasava eelarve rakendamine oma olemuselt. Neist nähtub, et kaasava eelarve näol on tegu väga dünaamilise protsessiga (Sintomer, Herzberg & Röcke 2008, 168). Eelnevalt mainitud Sintomer jt on viidanud asjaolule, et ülemaailmset ja kõikehõlmavat kaasavat eelarvet kirjeldavat definitsiooni saab luua vaid seal olevad nõuded nõnda minimaalseks jättes, et anda “piisavalt ruumi erineva spetsiifilisusega protseduuridele” (Sintomer et al., 2008).

Kaasavat eelarvet peetakse riigi tasandil tõhusaks kaasamise vahendiks, nagu see on välja toodud rahandusministeeriumi 2021. aasta kokkuvõttes:

Kaasav eelarve on tõhus demokraatia tööriist. Selle abil saavad inimesed omavalitsuse tegevust mõjutada igal aastal, ootamata järgmisi valimisi. Kaasates kohalikku elanikkonda aitab kaasav eelarve neil paremini mõista omavalitsuse tegemisi ja raha kasutamise põhimõtteid. (Rahandusministeerium 2021, 2)

Üldjuhul on protsess sisuliselt siiski väga sarnane ja ka eesmärgid kattuvad suuresti. Peamiselt rakendatakse kaasavat eelarvet (1) kodanike teadlikkuse tõstmiseks kohaliku omavalitsuse toimimisest; (2) kohaliku omavalitsuse tasandil kodanike soovide ja vajaduste paremaks mõistmiseks; (3) kodanikuaktiivsuse tõstmiseks ja (4) kogukonna sidususe suurendamiseks ja koostöisemaks muutmiseks (Rahandusministeerium 2018, 6-7).

Kokkuvõtteks - kaasava eelarve raames saavad elanikud otsustada kohaliku omavalitsuse tasandi raha üle, mille sihtotstarbe määraks tavapäraselt valitud esindajad (Sintomer, Herzberg ja Röcke 2008, 168) ning toimuvad arutelud, kus lõpliku valiku tegemiseks korraldatakse piirkondlik rahvahääletus (Rahandusministeerium 2018, 6). Lisaks on hääletustulemused ka kohalikele võimudele siduvad (Sintomer, Herzberg ja Röcke 2008, 168; Krenjova & Raudla 2018, 429). Autorile teadaolevalt ei ole Eestis kaasavat eelarvet menetlevat omavalitsust, kes eeltoodud kriteeriume ei järgiks.

1.4. Kaasava eelarve uurimused Eestis

Eestis on varasemalt koostatud kaasavale eelarvele keskenduvaid akadeemilisi uurimusi vähe, arvatavasti on peamiseks põhjuseks see, et kontseptsioon on Eestis veel uudne. E-riigi Akadeemia hakkas Eestis laiemalt tutvustama kaasava eelarve kontseptsiooni, mille raames saavad Eestis esinduskogudesse mittevalitud elanikud osaleda avaliku raha kasutamise planeerimisel ja jaotamisel, alates 2011. aastast (Rahandusministeerium 2018, 5). 2013. aastal rakendas esimese omavalitsusena Eestis kaasavat eelarvet Tartu linn (Rahandusministeerium 2018, 5). Just Tartu eeskuju oli aluseks teistes omavalitsustes kaasava eelarve mudeli loomisele ning see oli ka põhiliseks infoallikaks kaasava eelarve kohta Eestis üldiselt (Krenjova & Raudla 2018, 431). Nüüdseks on menetletud kaasavat eelarvet rohkem kui pooltes Eesti omavalitsustes, mis annab ajendi ka teema edasiseks uurimiseks.

Enamjaolt on senised akadeemilised uurimused Eestis keskendunud kaasava eelarve protsessile üldiselt ja sellega kaasnevatele teoreetilistele raamistustele. Uuritud on ka kaasava eelarve kasutuselevõtu põhjuseid omavalitsuste lõikes (Avagyan 2019; Otstavel 2019). Näiteks on leitud, et kaasava eelarve hääletamisaktiivsust mõjutavad eelkõige omavalitsuse suurus, eelnevate valimiste madal valimisaktiivsus ning kõrghariduse omandanud inimeste osakaal piirkonnas (Nikitin 2018, 28). On leitud ka, et suuremat projektirahastust taotlevad projektid tingivad suurema kodanike osaluse (Røsten 2017, 5). Samal ajal aga ei mõjuta hääletamisaktiivsust kaasava eelarve hääletusel kaasava eelarve kogumaht ja ettepanekute arv (Nikitin & Krenjova 2018, 24).

Varasematest uuringutest nähtub, et madalat hääletusest osavõtjate aktiivsust võib pidada üheks peamiseks probleemkohaks Eesti omavalitsustes kaasava eelarve rakendamisel. Madalat hääletajate arvu on seostatud näiteks väikese kaasava eelarve rahastusega (Dias, 2018, 170). Eestis on märgitud aga taolise seose puudumist (Nikitin & Krenjova, 2018). Nagu ka varem mainitud, oli 2018. aasta seisuga keskmine osalus kaasava eelarve hääletustel Eestis 2,5% (Krenjova & Raudla 2018, 429). Aastatel 2013–2017 on keskmine hääletamisaktiivsus kaasava eelarve hääletamisel olnud 5,3% ning see on jäänud vahemikku 1,8–13,2% (Nikitin & Krenjova, 2018). Seetõttu tekib kahtlus senistes inimeste hääletama kutsumise viiside toimimises, inimeste motivatsioonis kaasava eelarve protsessis osaleda ning kaasava eelarve efektiivsuses esinduskogudesse mittevalitud elanike kaasamise vahendina üldiselt.

1.5. Hääletamisaktiivsus kaasava eelarve hääletusel

Autori hinnangul võib kodanikkonna kaasatuse tõstmist poliitikas pidada üheks peamiseks põhjuseks, miks kaasavat eelarvet üle maailma kasutatakse. Poliitilist osalust peetakse omakorda demokraatliku süsteemi alustalaks (Volacu 2020, 455), mistõttu on oluline rakendada ka uusi viise kaasatuse tõstmiseks. Kaasavas eelarves on nähtud ka demokraatia kriisi lahendust juhul, kui seekaudu õnnestub tõesti kaasatust ja huvi poliitika vastu tõsta (Kukučková & Bakoš, 2019). Positiivsena saabki välja tuua, et kaasav eelarve on uue kaasamiseetodina Eestis kogumas omavalitsuste seas populaarsust ja seda on hakatud rakendama järjest rohkemates piirkondades (Rahandusministeerium 2021, 2).

Olenemata sellest, et kaasava eelarve menetlejate arvu kasv võiks olla justkui kaasava eelarve kui efektiivse kaasamise vormi tunnistajaks, on kaasamisega sel kujul siiski probleeme. Vormilt peetakse kaasavat eelarvet üheks edukamaks kaasamise instrumendiks, tuues välja just selle rakendajate leviku kiiret kasvu (Sintomer et al., 2008). 2018. aasta andmetel oli hääletajaid aga vaid 2,5% hääleõiguslikest kodanikest (Krenjova & Raudla, 2018, 429). Võrdluseks on paslik välja tuua, et viimasel 30 aastal on keskmine hääletamisest osavõtt kohalike omavalitsuste valimistel olnud 53,3% (Valimised.ee, i.a.). Neid arve omavahel võrreldes peab aga küsima, kuidas saab pidada tõhusaks demokraatia tööriistaks protsessi, millest osavõtt on niivõrd väike.

Viimase võrdluse põhjal võib kaasav eelarve mõningal määral ka senise hääletamise aktiivsuse juures efektiivne lisavahend olla. Seda põhjusel, et kohalike omavalitsuste hääletamise aktiivsus on kaasava eelarve hääletamise aktiivsusega negatiivses seoses (Nikitin & Krenjova, 2018). Seega tundub, et kahel erineval hääletamisel (kohaliku omavalitsuse valimised ja kaasava eelarve menetlus) osalevad erineva poliitilise aktiivsuse ja motivatsiooniga inimesed.

Madalat hääletajate aktiivsust kompenseerib osaliselt ka mõte, et kaasava eelarvega antakse elanikele justkui lisavõimalus poliitikas osalemiseks, et selle abil kompenseerida muuhulgas nende elanike gruppide huvide esindatust, kellel see pelgalt esindusdemokraatia kaudu on ebapiisav (Nikitin 2018). Kuna praegusel juhul on kaasava eelarve hääletajate hulk kordades väiksem kui see on näiteks kohaliku omavalitsuse valimistel, siis võib sellest perspektiivist kaasav eelarve eeltoodud probleemi lahendada, sest ühe hääle mõju on justkui suurem. Üldiselt nõustatakse aga siiski, et kaasava eelarve madal hääletajate aktiivsus on siiski kaasava eelarve üks suuremaid kitsaskohti (Krenjova & Raudla 2018).

1.6. Seniseid võimalusi hääletamise aktiivsuse tõstmiseks

Hääletamise aktiivsuse tõstmiseks on rakendatud erinevaid viise. Ühed tuntumad on ehk teavituskampaaniad (sh valimisreklaam) ning riigis hääletamise kohustuslikuks muutmine. Üleskutsed, teavituskampaania näol, minna valima on näidanud märkimisväärset valimisaktiivsuse tõusu ka juhul kui selle käigus ei tehta kellelegi kampaaniat (Gerber & Green 1999). Sealhulgas on täheldatud, et suutes kaasata hääletamise protsessi ühe inimese

kandub selle mõju edasi selliselt, et ka tema lähikondsed hääletavad suurema tõenäosusega (Green et al., 2013). Alternatiiv kampaaniatele ja teavitustööle on seni olnud kindlasti aga sunni rakendamine.

Tagamaks hääletamise efektiivsuse ja legitiimsuse on 2019. aasta seisuga pea 30 riiki maailmas otsustanud osaliselt või täielikult hääletuse kohustuslikuks muuta (Singh 2019, 37). See tähendab muuhulgas, et mittehääletajatele on võimalik kohaldada karistust (Imai et al. 2007, 3). Selle moraalsuse üle saab aga vaielda. Seetõttu oleks vaja alternatiivseid lahendusi, nagu näiteks nügimine, mis täidaks nii poliitilise osaluse suurendamise eesmärki kui ka oleks vastuvõetav muudes inimlikes ja õiguslikes aspektides.

Volacu leiab, et isegi kui nõustuda, et demokraatlikus ühiskonnas on isikutel moraalne kohustus hääletada, siis ei tohiks sellele järgneda kohustuslikus korras hääletamine, lisades, et igale moraalsele kohustusele ei peaks andma juriidilist vormi, kuna enamjaolt oma kohustusi täidetakse juhul kui need ei sattu vastuollu mõne teise inimese jaoks olulise väärtusega (Volacu 2020, 457-458). Vähemalt ei saa seda tema sõnul õigustada demokraatlikel alustel, sest sellise kohustuse kaudu võivad hääletustulemused kannatada ka sisuliselt (Volacu 2020, 459).

Eelkõige tuleb silmas pidada ka selliselt hääletajate hulga suurendamisega kaasnevaid kõrvalefekte. Näiteks on leitud, et 18aastased noored arvavad end minevat suurema tõenäosusega valima, juhul kui valimine on kohustuslik, ent samal ajal võib see anda aluse ka demokraatliku poliitika vastaseks pahameeleks (Henn & Oldfield, 2016). Lisaks võib see tekitada ja süvendada lõhesid ühiskonnas, näiteks kõrgemalt haritute ja vähem haritud inimeste hulgas ning hääletajate arvu kunstlikult tõstes kahjustatakse hääletamise kvaliteeti, mistõttu ei täideta eesmärki suurendada ühiskonnagruppide esindatust poliitikas (Dassonneville et al., 2017). Seetõttu võiks nügimistehnikate kasutamine olla sobiv alternatiiv suunamaks inimest täitma oma moraalset kohustust ilma et inimeselt võetaks vabadus valida, hääletamise ja mittehääletamise vahel.

1.6. Nügimise rakendamine hääletamise aktiivsuse suurendamisel

Nügimiseks on võimalik nimetada väga erinevaid strateegiaid, mis olenevalt situatsioonist ning probleemi püstitusest on vähem või rohkem efektiivsed. Sealjuures võib erinevaid

strateegiaid ka kombineerida (Imai et al. 2007, 13). Alljärgnevas tabelis (Tabel 1.) tuuakse näiteid nügimisel põhinevatest sekkumistest, mis on osutunud valijakäitumise või hääletamise aktiivsuse parandamisel mõjusaks.

Tabel 1. Näiteid nügimisel põhinevatest sekkumistest, mis on suutnud hääletamisaktiivsust suurendada

Kasutatud nügimisel põhinev sekkumine	Sekkumise kokkuvõttev kirjeldus	Sekkumise tulemus	Allikas:
Rakendamis-kavatsus (<i>implementation intention</i>)	Testiti ja võrreldi kolme sekkumist/taktikat, mida tehti telefonikampaania kaudu. Ühele grupile tuletati meelde, et valimised toimuvad. Teiselt grupilt küsiti, valima minemise kavatsuse kohta. Kolmandalt grupilt uuriti, millal nad valima lähevad.	Ainult meeldetuletamisel ei olnud mingit mõju. Valima minemise kavatsuse kohta küsimine suurendas aktiivsust 0,5%. Valima minemise tõenäosus võrreldes kontrollrühmaga kasvas 0,9%. Viimase eriti suurt mõju täheldati leibkondades, kus on vaid üks hääleõiguslik liige.	(Nickerson & Rogers, 2010)
Lihtsustamine (<i>simplification</i>)	Täheldati, et valimisaktiivsust saaks tõsta keskendudes sekkumises inimeste tihedale graafikule ja argipäeviti toimuvatele valimistele, mida peeti peamiseks takistuseks valima minekul. Seetõttu loodi prototüüp rakendus, milles valimine muudeti lihtsamaks ja mugavamaks, pakkudes kasutajale reaalajas teavet valimisjaoskondade, sealsete ooteaegade ning usaldusväärset teavet kandidaatide kohta. Rakenduse kasutamist toetab lai nutitelefonide kasutus.	Testgrupis täheldati rakenduse võimalikku positiivset mõju valimisaktiivsuse tõstmisel. Rakendust peeti lihtsaks ja tõhusaks. Ning 92% uuringus osalejatest arvas, et järgmistel valimistel võiks see aidata aega hääletamiseks paremini planeerida. 69,2% nõustus, et teadmine lähimates valimisjaoskondades oleva ooteaja kohta muudaks nende otsust minna valima.	(Singh et al., i.a.)
Raamistamine (<i>framing</i>)	Testiti, kui võrd suudab sõnastus mõjutada inimese valimiskäitumist. Selleks tehti kolm omavahel seotud eksperimenti. Esimeses esitati valimis kahele grupile kahes sõnastuses sama küsimus, et näha, kas see loob muutuse	Kui küsimuse sõnastuses kasutati fraasi "olla valija", oli huvi valimistel osaleda suurem, kui fraasi "valima minema" puhul. Mõlema jätku-uuringu puhul täheldati valimisaktiivsuse märgatavat tõusu. Näiteks kolmandas	(Bryan et al., 2011)

	soovis valimistel osaleda. Jätkuuuringus monitooriti, milline oli küsimustiku mõju tegelikule valimiskäitumisele.	uuringus oli näha, et kasutades fraasi "olla valija" suurenes valijate hulk 13,7% rohkem kui grupis, kus kasutati fraasi "valima minema".	
Rakendamiskavatsus (<i>implementation intention</i>), uuringus osalemine kui nügimine (<i>mere-measurement</i>)	Uuriti kahe strateegia võimalikku efektiivsust. Selleks küsiti kahte tüüpi küsimusi. Esiteks, kas plaanite minna valima ning teiseks, kuidas planeeritakse valima minna.	Rakendamiskavatsus suurendas valimisaktiivsust 2,7% enam, kui pelgalt küsimine valimiskavatsuse kohta. Ka ainult küsimine valima minemise kavatsuse kohta tõstis hääletajate aktiivsust, kuid seda vaid juhul, kui hääletamine järgnes uuringule vahetult.	(Imai et al. 2007)
Rakendamiskavatsus (<i>implementation intention</i>)	Kolledžites rakendati nügimisel põhinevat sekkumist, kus osades kolledžites paluti päev enne hääletama registreerimist luua plaan, kuidas ennast registreeritakse. Osades kolledžis plaani luua ei palutud.	Kolledžites, kus rakendati sekkumist, oli hääletusele registreerunute hulk 33,1% kõrgem kui kolledžites, kus seda ei rakendatud.	(Tagat et al., 2020)
Sotsiaalne norm (<i>social norm</i>)	Uuriti, kui võrd suudab varasema valimisaktiivsuse avalikustamine mõjutada inimese valimiskäitumist kahel juhul - kui see näitab varasemat hääletamist ja varasemat hääletamisel mitte osalemist.	Nende seas, kes said kirja, mis näitas, et eelmistel valimistel nad ei osalenud, oli hääletajate hulk 28,9%, mis on kontrollrühmaga võrdluses 6,4% kõrgem. Nende seas, kes said kirja, et nad hääletasid, oli tulemus 26,6%, mis on kontrollrühmaga võrdluses 4,1% kõrgem. Nende seas, kellele tuletati meelde ainult nende kodanikukohustust, oli hääletajate osakaal võrreldes kontrollrühmaga 1,8% kõrgem.	(Gerber et al., 2010)

Varasemates sarnastes uurimustes, mis on käsitletud inimeste valimiskäitumist, on leitud, et luues olukorra ja käitumise vahel seose on palju tõenäolisem, et inimene käitub vastavalt

algsele kavatsusele. Seda nimetatakse rakendamiskavatsuseks (*implementation intention*). Rakendamiskavatsus tähendab juhuseks ettevalmistumist ehk valmistab inimese ette kindla tegevuse elluviimiseks juhul kui selleks peaks saabuma sobiv hetk (Gollwitzer, 1999). Olukorra läbimõtlemine võtmes “kui juhtub nii, siis teen nii”, aitab toime tulla eneseregulatsiooni probleemidega, mis võiksid eesmärgi saavutamist takistada (Gollwitzer, 1999). Selliselt inimese eneseregulatsiooni kaudu tema valikuarhitektuuri kujundamist saab nimetada nügimiseks, sest see soodustab inimesel enda heaolu poole püüdlemist, jättes samal ajal kõik valikud võimalikuks.

Valimiste kontekstis tähendab see valima minemise planeerimist selliselt, et hääletamise perioodil jõuaks valija ideest minna valima reaalse käitumiseni. Aja planeerimine hääletamiseks on ühest küljest valimiste loomulik osa, sest valimised toimuvad pikema aja vältel ja inimene peab valima endale sobivaima aja, arvestades siiski etteantud raamistikku. Samas on märgitud, et pikk valimisperiood võib muudab kavatsuse elluviimise keerukamaks just ühe kindla aja puudumise tõttu (Nickerson & Rogers, 2010).

Rakendamiskavatsus haakub ka Sunsteini viitega eesmärgile pühendumisest (*precommitment strategies*) kui nügimise strateegiast, mille käigus inimene sõnastab plaani eesmärgini jõudmiseks ehk pühendub sellele (Sunstein 2014, 586). See aitab suurendada tõenäosust, et suudetakse vältida prokrastineerimist (Sunstein 2014, 585), mis pika valimisperioodi jooksul soodustab valima mitte minemist.

Rakendamiskavatsus nügimise strateegiana on näidanud efektiivsust. On leitud, et on raskem unustada millegi tegemist või jätta midagi tegemata juhul kui selle jaoks on määratud kindel plaan (Nickerson & Rogers, 2010). Nagu eeltoodud tabelis (Tabel 1.) näha, siis on erinevates riikides, erinevate valimiste ja erinevate sihtrühmade põhjal tehtud uuringud näidanud, et rakendamiskavatsuse abil on võimalik suurendada valijate aktiivsust. Üllataval kombel täheldati kohati positiivset mõju valimisaktiivsusele ka ainuüksi uuringust osavõtmisel. Siiski nähtub selgelt, et paludes inimestel mõelda enda valimiskavatsusele ja seda planeerida on võimalik valimisaktiivsust tõsta.

Hääletamisel saab sageli otsustavaks indiviidi tulude ja kulude võrdluse tulem (Imai et al. 2007, 3). Selleks, et valimisõiguslik individ jõuaks suurema tõenäosusega hääletama on seega vaja, et kulud ei ületaks tulusid. Nagu tabelist (Tabel 1.) näha, on hääletamise aktiivsust

suurendavad sekkumised seda ka arvesse võtnud. See tähendab, et sekkumise kujundamisel on keskendutud ka takistuste vähendamisele, tehes hääletuse lihtsamaks saates näiteks meeldetuletusi või registreerides inimese automaatselt valimistele (Imai et al. 2007, 3). Sellist tüüpi sekkumist nimetatakse lihtsustamiseks (*simplification*).

Mida lihtsamaks valijale hääletamine teha, seda suurema tõenäosusega ta oma hääle annab. USAs katsetatud lihtsustamisel põhinev mobiilirakendus näitas (Tabel 1.), et tehes hääletamise mugavaks, pakkudes inimestele lihtsasti kättesaadavat teavet, mida muidu saaks vaid valimisjaoskonda kohale minnes, on inimesed altimad hääletama minema, sest see sobitub kergemini nende tihedasse päevakavasse (Singh et al., i.a.). Lihtsustamise ohuna tuleb välja tuua, et kohati võib see mõjuda negatiivselt demokraatlike valimiste kvaliteedile, sest valija ei pruugi teha liigselt lihtsustatud olukorras teadlikku otsust (Hendricks & Hansen, 2014, 134-125). See on ühtlasi sobiv näide sellest, kuidas ka nügimise puhul ei tähenda sekkumise efektiivsus alati selle sobivust.

Teadmisele indiviidi tulude ja kulude kaalutlemisest valima minekul põhines ka tabelis (Tabel 1.) toodud nügimine, raamistades valijale suunatud sõnumit. Selgus, et rõhudes sõnastuses valimistel osalemise juures rollile, mitte tegevusele, on inimene valmis suurema tõenäosusega hääletama, sest seeläbi kasvab enesehinnang. Raamistamine (*framing*) põhines teadmisel, et kuna hääletamine on privaatne tegevus, saadakse selle eest vähe tunnustust, mistõttu ei vaevuta seda sageli tegema (Bryan et al., 2011). Seetõttu sõnastati küsimus selliselt, et see avaldaks positiivset mõju inimese enesetundele, mis seejärel motiveeriks teda valima. Raamistamine tähendab eelkõige informatsiooni esitlemise viisi (Dimant et al., 2019).

Ka näidet sotsiaalse normi rakendamisest kui toimivast nügimisest võiks mõningal määral liigitada raamistamise alla. Antud juhul kasutati justkui negatiivset ja positiivset raamistust, ent raamistamise mõju avaldus tänu vaikimisi olevale sotsiaalsele normile käia valimas (Gerber et al., 2010). Tulemustest nähtus, et näidates inimesele enda tegevuse hälbimist (valimas mittekäimist) sotsiaalsest normist (käia valimas) suureneb nende valimisaktiivsus (Gerber et al., 2010).

Tabelis 1 toodud näidete puhul tasub tähelepanu pöörata ka mõistele *mere-measurement* ehk “lihtsalt mõõtmine”. Nimelt selgus, et mitmetel juhtudel saab sekkumiseks lugeda ka pelgalt uurimist ennast (Bryan et al., 2011; Imai et al., 2007). Kuigi mõju ei pruugi teiste näitena

toodud sekkumistega olla võrdväärne, on see kindlasti midagi, mida nügimise rakendamisel ja hindamisel silmas pidada.

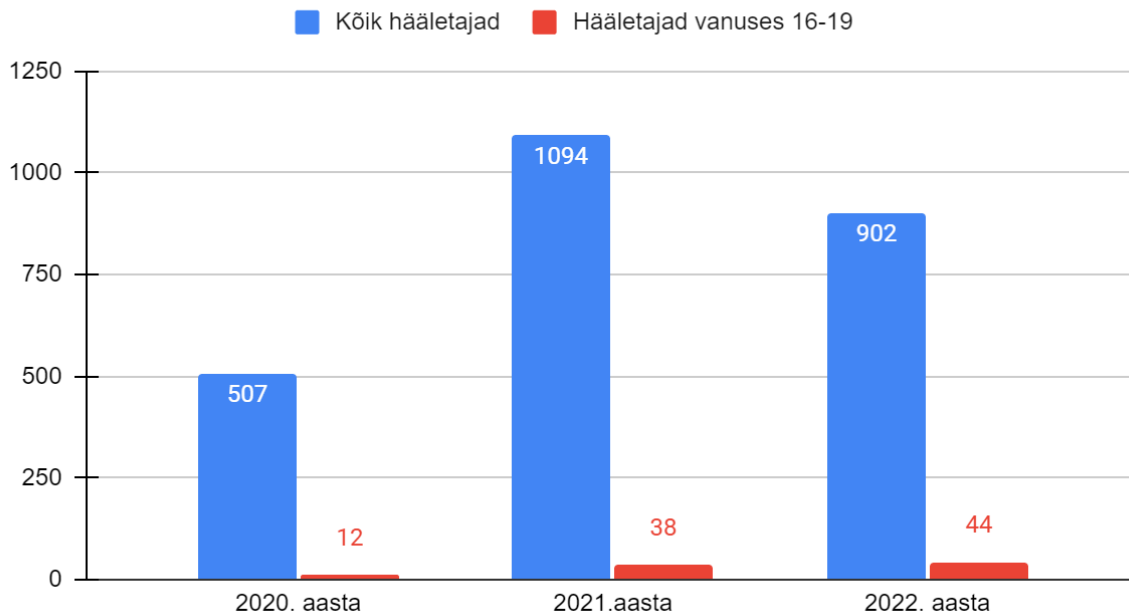
Toodud näidete puhul on lisaks nügimisele ühendavaks jooneks mõiste väljapaistvus (*salience*). Eesti keeles pole veel mõistele definitsiooniga hästi kattuvat tõlget. Antud kontekstis on väljapaistvus mingile konkreetsele valikuvõimalusele tähelepanu suunamine (Wilson et al. 2016, 49). Kohandades seda eeltoodud sekkumistega, saab seega öelda, et näitena toodud sekkumistes suurendati valiku “minna hääletama” väljapaistvust.

1.7. Juhtum - kaasav eelarve Põlva vallas ja noorte hääletamisaktiivsus

Uurimus tehti Põlva valla kaasava eelarve hääletuse põhjal. Eestis on kokku 79 omavalitsust, millest 2021. aastal menetles kaasavat eelarvet 49 omavalitsust ehk 62% kõigist Eesti omavalitsustest (Rahandusministeerium, 2021, 1). Võrreldes 2020. aastaga on kaasavat eelarvet rakendavate omavalitsuste arv kasvanud üle-eestiliselt (Rahandusministeerium, 2021, 2), ent hääletamise aktiivsus, nagu eelnevalt välja toodud, on madal.

Omavalitsus valiti uurimistöö koostamise ja kaasava eelarve protsessi ajalise sobivuse alusel, sest igas omavalitsuses toimub kaasava eelarve menetlemine erineval ajal. Põlva vallas rakendati kaasavat eelarvet tänavu neljandat korda ning selle rakendamisel toetutakse kaasava eelarve menetlemise korrale (Riigi Teataja, i.a.). Võrreldes menetlemise korda eelnevalt töö esimeses pooles esitatud Sintomeri jt välja pakutud kriteeriumitega (Sintomer et al., 2008) saab öelda, et menetlusprotsess vastab nendele.

Ehkki Põlva vallas rakendati kaasavat eelarvet tänavu neljandat korda (statistika olemas vaid kolme viimase aasta kohta) võib öelda, et hääletamise aktiivsus on jäänud madalaks. On näha negatiivset tendentsi. 16–19aastaste hääletajate arv on võrreldes teiste vanusegruppidega püsinud madal, edestades tulemuselt vaid hääletajaid vanusegrupis 80+ (Lisad 5., 6., 7.; joonis 1.). Viimase kolme aasta statistika põhjal on näha, et 16–19aastaste hääletajate hulk on kasvanud 12-lt 44-ni. Sama aja jooksul on vähenenud hääletajate keskmine vanus 46-lt 43-le.

Joonis 1. Põlva valla kaasava eelarve hääletuse statistika

Andmed: Põlva vald (Lisad 5, 6, 7)

Sel aastal toimus Põlva valla kaasava eelarve hääletus 4.–11. aprillini 2022 veebikeskkonnas volis.ee (Põlva vald 2022). Siinkohal tasub märkida, et igal aastal on Põlva valla kaasava eelarve hääletus toimunud erinevatel aegadel, näiteks 2020. aastal toimus hääletus 2.–8. märtsini (Põlva vald 2020).

Kõrvutades Põlva valda Tartu linnaga, mis on enim arv kordi Eestis kaasavat eelarvet rakendanud, võib aga Põlva valla tulemust pidada pigem heaks. Kui näiteks 2015. aastal osales Tartu kaasava eelarve hääletusel 3772 inimest (Tartu linn 2022), siis 2020. aastal oli hääletajaid 7260, mis on 9,2% kõigist hääleõiguslikest Tartu elanikest (Tartu linn 2022). Tasub lisada, et noorte kaasamist on Tartus nimetatud tõsiseks proovikiviks (E-governance academy, 2015).

Kirjandust ja uuringuid, mis analüüsiks fookuseeritult Eesti noorte valimisaktiivsust on vähe. Noorte valimiskäitumine on seega üldisest valimiskäitumisest valdavalt eristamata. Kahjuks puudub üle-eestiline statistika noorte valimisaktiivsuse kohta nii üldiselt kui ka omavalitsuste kaasava eelarve kontekstis.

Olemasolevate andmete põhjal on raske ammendavalt väita, milline on noorte valimisaktiivsus Eestis tervikuna ja eraldi Põlva vallas ning millest see sõltub. Kantar Emori

andmetel tundub näiteks kohalike omavalitsuste valimistel hääletajate protsent üsna suur ehk 59. Samas tõdetakse, et valimisaktiivsuse protsenti ei saa rakendada esinduslikult kogu Eesti 16–17aastasele elanikkonnale, sest uuringu valimis osaleb pigem aktiivsem osa elanikkonnast, jättes kajastamata passiivsema osa valimiskäitumise. (Kantar Emor 2018, 6).

1.8. Teoreetilise osa kokkuvõte

Teoreetilises osas kirjeldati töös kasutatavaid põhimõisteid ning toodi välja tegureid, mida seni on seostatud hääletamise aktiivsuse muutustega. Lisaks kirjeldati, miks madalat hääletajate arvu kaasava eelarve puhul võib pidada probleemseks.

Eeltoodust nähtus, et on tarvis leida nii moraalselt kui ka riiklikult ja õiguslikult aktsepteeritav vahend valimisaktiivsuse suurendamiseks. Kokkuvõtteks võib järeldada, et nügimise teooria rakendamisel on täheldatud positiivset mõju valimiskäitumisele. Sealjuures võtab nügimine antud juhul arvesse nii kohustusliku hääletamise pooldajate kui ka selle vastaste argumente, millega oli võimalik tutvuda eelpool. See tähendab, et nügimise kaudu võib olla võimalik saavutada hääletama minevate kodanike hääletarvu kasv selliselt, et see oleks nii moraalselt kui ka õiguslikult aktsepteeritav. Seda seetõttu, et nügimisel ei rakendataks sundi, vaid suunatakse inimest ise tegema demokraatliku ühiskonna seisukohalt nii endale kui ka ühiskonnale kasulikku otsust – minna hääletama. Autori hinnangul saab teoreetilise tausta põhjal väita, et nügimine kaasava eelarve kontekstis on õigustatud, sest demokraatlikus ühiskonnas nõustatakse üldjuhul, et valimistel osalemine teenib indiviidi ja ühiskonna huve.

2. MEETODID

Töö teises peatükis kirjeldatakse andmete kogumise viise ning empiirilist andmestikku, millele antud uurimus tugineb. Lisaks kirjeldatakse eelnenud ülevaate põhjal uurimistöö raames loodud nügimist rakendavat sekkumist, et noori kaasava eelarve hääletusele efektiivsemalt kaasata ning selgitatakse, kuidas selle efektiivsust empiirilise uurimuse käigus hinnatakse.

2.1. Infopäringud kohalikele omavalitsustele

Lisaks sekkumisele kasutatakse töös andmeid, mis on saadud kohalikesse omavalitsustesse esitatud päringute teel (Lisa 4). Päring esitati kõikidele Eesti omavalitsustele. See on autori hinnangul oluline eelkõige seetõttu, et kohalikel omavalitsustel, kui poliitika kujundajatel, on kaasava eelarve planeerimisel ja elluviimisel keskne roll. See oli ka vajalik, sest Eestis ei ole varasemalt kaardistatud nügimise rakendamist omavalitsuste lõikes ning samuti kaasava eelarve hääletamisaktiivsuse kontekstis. Kõik küsimused esitati avatud vastuste formaadis. Eraldi küsiti kaasava eelarve statistikat Põlva vallast (Lisad 5., 6., 7.).

Päringute vajaduse tingis ka asjaolu, et uurimuse ettevalmistusel selgus, et võrreldes eelmise aastaga on mõned omavalitsused kaasava eelarve menetlemisest loobunud ning kaasava eelarve mahud muutuvad sageli. Seega täiendamaks töö teooria osa ja tagamaks kasutatavate andmete uudsuse esitas autor omavalitsustele e-kirja teel kaheksa küsimust (Lisa 1.). Küsimuste eesmärk oli eelkõige saada teada, kas omavalitsused on mõelnud või juba rakendanud nügimist hääletamisaktiivsuse tõstmiseks. Olulise lisana aitasid päringud saada sisendit noorte senise valimisaktiivsuse kohta.

2.2 Sekkumine

Rakendamiskavatsuse kasutamisel valimisaktiivsuse tõstmisel on mitmetes publikatsioonides välja toodud selle positiivset mõju, sh kooliõpilaste seas. Autorile teadaolevalt ei olnud ükski Eesti omavalitsus kaasava eelarve hääletamisaktiivsuse tõstmiseks varem teadlikult nügimist

praktiseerinud. Seetõttu valiti rakendamiskavatsus antud töö keskseks uuritavaks sekkumiseks. Varasemalt sarnaste efektiivseks osutunud sekkumise disainide põhjal koostati empiiriline eksperiment.

Andmekogumise meetodiks valiti juhuslikustatud kontrolluuring, sest selle abil on võimalik tuvastada sekkumise ja muutuse vahelist põhjuslikku seost (Edovald & Firpo, 2016). Teisisõnu luuakse olukord, mille tulemusel saab kontrollida, kas sekkumine (antud juhul nügimine) loob katses osalejate käitumises mingi muutuse ehk kas sekkumise ja muutuse vahel ilmneb põhjuslik seos. Seekaudu saab hinnata empiirilise analüüsi käigus nügimise sobivust noorte hääletamisaktiivsuse suurendamiseks.

Sekkumist rakendati ja mõõdeti kasutades elektroonilisi küsimustikke. Valimis moodustati juhuslikkuse alusel kolm rühma A, B ja kontrollrühm C. See tähendab, et kahes esimeses rühmas testiti viise noorte valimisaktiivsuse suurendamiseks kaasava eelarve hääletusel, ent kolmandas rühmas sekkumist ei rakendatud. Uurimuses osalenud Põlva valla koolinoortel tuli täita küsimustik vastavalt rühmale, kuhu ta randomiseeritult sattus. See tähendab, et kõigil oli võrdne võimalus rühma A, B või C sattumiseks. Vahetult enne küsimustikule vastamist jagas klassis olev aineõpetaja õpilastele kolm linki - link A, B ja C. Õpilastel ei olnud kindlaid istumiskohti klassiruumides, seega nad valisid suvaliselt koha, misjärel ütles autor neile n-ö esimene-teine-kolmas... meetodil järjest ühe tähe, mis suunas õpilast avama kindlat linki. See tagas ühtlasi ka selle, et igas grupis oleks võrdne arv osalejaid.

Kõik kolm küsimustikku sisaldasid lisaks sekkumisele temaatilisi küsimusi kaasava eelarve kohta ning küsimusi uuringus osalejate taustaandmete kogumiseks (küsimustikud esitatud töö lisades 1., 2.,3.). Varasemates nügimise ja valikute arhitektuuri käsitlustes (Thaler et al., 2012) on välja toodud ümbritseva keskkonna oluline mõju valikutele ja valiku tegemiste mugavuse olulisus (Imai et al., 2007; Singh et al., i.a.). Et oleks võimalik pakkuda poliitikakujundajatele soovitusi nügimisel põhineva sekkumise rakendamiseks kaasava eelarve hääletusel, uuriti ankeetküsitluses lisaks sekkumisele hääletuse toimumise eelistuste kohta. Omavalitsustele esitatud andmepäringutes aga senise hääletuse korralduse kohta.

Küsimustikus uuriti ka kõikide osalejate varasema teadlikkuse kohta kaasava eelarve toimumisest Põlva vallas. Seda on oluline teada, sest selle järgi saab anda esialgse hinnangu,

milline võis olla juba ainuüksi küsimustikule vastamise mõju, millele viidati tabelis 1 esitatud uuringutes (Bryan et al., 2011; Imai et al., 2007).

Alljärgnevas tabelis (Tabel 2.) on toodud kokkuvõtlikult välja rühmad koos küsimustikus olnud sekkumisega, näitamaks, mille poolest rühmad üksteisest erinesid.

Tabel 2. Rühmad ja nendega seotud tegevused

	Rakendamiskavatsus (plaani loomine valima minekuks)	Teadlikkuse suurendamine (info kaasava eelarve kohta)	Valima minemise kavatsuse kohta küsimine
Rühm A	x	x	x
Rühm B		x	x
Rühm C (kontrollrühm)			x

Rühmas A oli sekkumiseks teadlikkuse suurendamine koos rakendamiskavatsusega. See tähendab, et uuringus osalejad täitsid küsimustiku, mis sisaldas lisaks üldistele küsimustele ka informatiivset teksti Põlva valla kaasava eelarve kohta, selleaastaste ettepanekute nimekirja ning ülesannet valida endale ajavahemikus 4. aprillist 2022 – 11. aprillini 2022 sobiv aeg valima minemiseks. Märgitud aeg paluti üles kirjutada ka märkmikusse või telefoni, et see ei ununeks ning plaan kinnistuks. Sekkumine põhines eelnevatel uurimustel, mille kohaselt kavatsuse konkreetne planeerimine suurendab tõenäosust hääletama minna (Imai et al., 2007; Nickerson & Rogers, 2010; Tagat et al., 2020). Sekkumist ei rakendatud teadlikult teavitamisest eraldiseisvana, et vältida ohtu hääletamise kvaliteedile, millele mitmed uurijad liigse lihtsustamise ja kohustusliku hääletamise valguses on viidanud (Dassonneville et al., 2017).

Rühmas B oli sekkumiseks ainult teadlikkuse suurendamine, mis on üldlevinud viis valijate kaasamiseks (Gerber & Green, 1999). See tähendab, et uuringus osalejad täitsid küsimustiku, saades seda täites tutvuda informatiivse tekstiga Põlva valla kaasava eelarve kohta ja näha selleaastaste ettepanekute nimekirja. Rühmas B läbiviidud sekkumine annab võimaluse tuua välja rakendamiskavatsuse mõju.

Rühm C oli kontrollrühm. See tähendab, et selle rühma osalejatele ei näidatud informatiivset teksti kaasava eelarve kohta ega palutud märkida aega hääletamiseks. Selles rühmas paluti

vaid hinnata, kas kavatsetakse valida minna või mitte. Kuigi tegemist on kontrollrühmaga tuleb arvestada, et varasemad uuringud on näidanud, et ka ainult küsimine võib avaldada inimese käitumisele mõju (Bryan et al. 2011; Imai et al. 2007). Sellisel kujul kontrollrühm seab küll piiranguid tulemuste tõlgendamisele, ent kavatsuse kohta küsimist ei olnud võimalik vältida. Vastasel juhul puuduks võrdlusmoment saamaks teavet, kas gruppides A ja B tehtud sekkumised mõjutasid hääletama minemise kavatsust.

Õpilased ise omavahel ankeedi täitmise ajal ei suhelnud ja kuigi nad võisid eeldada, et ankeetide sisu on erinev, siis otseselt seda neile ei öeldud. Ankeetid olid suures osas identse sisuga ja vaid väikeste erinevustega, seega võib arvata, et erinevust ankeetide vahel oli raske märgata.

Küsimustikud täideti perioodil 29. märtsist 2022 – 1. aprillini 2022 koolides ainetundide ajal. See tähendab nädalal, mis eelnes kaasava eelarve hääletusele. Kontrollimaks igasuguseid küsimustikuväliseid mõjutegureid viibis autor iga küsimustiku täitmise juures. Küsimustiku loomisel kasutati Põlva valla veebilehel olevat kaasava eelarve infot (Põlva vald, 2022.).

2.3. Valim

Valimi moodustasid 16–19aastased Põlva valla põhikoolide ja gümnaasiumi õpilased. Valimi suurus oli 153 õpilast. Uurimus viidi läbi koolikeskkonnas. Seda tehti peamiselt kahel põhjusel. Esiteks, kuna varasemates hääletamisaktiivsust käsitlevates uuringutes on välja toodud, et tulemust ei saa rakendada esinduslikult kogu elanikkonnale, sest uuringu valimites osaleb pigem aktiivsem osa elanikkonnast jättes kajastamata passiivsema osa valimiskäitumise. (Kantar Emor 2018, 6). Seega, kuigi katses osalemine oli vabatahtlik, võiks autori hinnangul koolikeskkonnas ja ainetunni ajal tehtud uuring suurendada tõenäosust, et esindatud on ka passiivsem elanikkond vanuses 16–19 aastat.

Samal ajal tuleb siiski märkida, et ka küsimustiku täitmine koolikeskkonnas ei taga tulemuste täielikku üldistusvõimet, sest valimisse oli võimalik sattuda vaid noortel vanuses 16–19 aastat, kes õpivad Põlva valla koolides. Vanusevahemiku määramisel arvestati eelkõige asjaoluga, et selles vanuserühmas saadakse õigus hääletamiseks ning asjaolu, et nimetatud eagrupi kaasamist on peetud keeruliseks (E-governance academy, 2015).

Teise positiivse aspektina oli olulisel kohal valimi määratlemisel see, et autoril oleks võimalus viibida küsimustiku täitmise juures. See võimaldas vähendada ohtu, et lisaks uurimuse raames tehtud sekkumistele mõjutaks vastajaid veel mingisugused kõrvalised tegurid.

Kõikidele osavõtjatele tagati anonüümsus. Isikustamata vastamine aitab muuta vastused usaldusväärsemaks, sest väheneb risk, et vastajatel esineb sotsiaalse meeldivuse kõrvalekalle (*social desirability bias*) (Joinson, 1999). See tähendab, et uuringus osaleja soovib anda sotsiaalselt eelistatud vastuseid, mitte vastuseid, mis oleksid kooskõlas tema tegeliku käitumisviisi või tunnetega (Grimm, 2010). Eriti tasub sellele tähelepanu pöörata tundlikke teemasid, nagu näiteks poliitilisi eelistusi uurides (Grimm, 2010).

Kokku on Põlva vallas kümme kooli. Uurimusest kutsuti osa võtma kõiki koole, ent kuna mõni kool ei olnud uuringus osalemisest huvitatud või seal ei õppinud ühtki valimisealist õpilast tehti lõplik uurimus Põlva Gümnaasiumi, Kauksi Põhikooli, Põlva Kooli ja Mooste Mõisakooli valimisõiguslike õpilaste seas.

Uurimuses osalemine oli täielikult vabatahtlik. Võimalusest uuringus osalemisest igal hetkel loobuda teavitati osalejaid nii küsimustiku alguses olevas informatiivses tekstis kui ka suusõnaliselt enne küsimustikule vastamist (Lisa 1). Küsimuste tekkimise korral oli võimalik pöörduda antud töö autori poole.

2.4. Sekkumise mõju hindamine

Uurimuses hinnatakse sekkumise mõju, mõõtes sõltuva tunnusena käitumiskavatsust. Selle kaudu on võimalik ilma ka ilma kordusmõõtmisteta hinnata, kas sekkumisel on mõju või mitte. Saamaks analüüsida, milline on sekkumise mõju tuleb aga uurida ka teisi võimalikke mõjutegureid ning fikseerida need enne sekkumist. Seega tuleb esmalt hinnata, kas gruppide koosseisude vahel on märkimisväärseid erinevusi. Selleks on küsimustikus olemas taustaküsimused, mida küsitakse kõigilt katses osalejatelt, olenemata millisesse gruppi nad juhuslikkuse alusel sattusid. Taustateadmisenä saab küsimustikust kõikide osalejate kohta

nende soo, vanuse ja ühiskondliku aktiivsuse. Gruppe võrreldakse omavahel mõõdetud käitumiskavatsuste keskmiste alusel.

Rakendamiskavatsusel põhineva sekkumise mõju hinnatakse seega kõikides gruppides olnud viimase küsimuse vastuste alusel, milleks oli: “kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?”. Vastused jaotuvad kolme kategooriasse – jah, ei ning võibolla. Võrreldes mõlemat sekkumise rühma nii omavahel kui ka kontrollrühmaga saab vastata püstitatud hüpoteesidele.

Sekkumise mõju hindamisel ja uurimustöö peamiseks piiranguteks üldiselt võib pidada andmete vähest esindatus. Seda põhjusel, et uurimuses oli arvuliselt vähe vastajaid, mis on tähtis näiteks statistilise olulisuse hindamisel. Lisaks ei ole käesoleva uurimuse tulemused üldistatavad kõikidele Põlva valla noortele vanuses 16–19 aastat, sest uurimuses osalesid vaid Põlva valla koolides õppivad noored.

2.5. Andmete analüüs ja töötlemine

Andmeanalüüsis võeti arvesse vaid vastajaid, kelle vanus jäi valimisperiodil 4. aprillist 2022 – 11. aprillini 2022 vahemikku 16–19 eluaastat ning kelle rahvastikuregistrijärgne elukoht on Põlva vald. Juhuslikustatud kontrolluuringu tulemuste analüüs viidi läbi andmeanalüüsi programmiga Jamovi versioon 2.2.5.0.

Juhuslikustatud kontrolluuringu analüüsis kasutatakse ühefaktorilist dispersioonanalüüsi (*One-Way ANOVA*). See on sobivaim meetod, sest võimaldab analüüsida, kuivõrd oluline on sekkumise mõju (liigitatud kolme rühma) hääletama minemise kavatsusele keskväärtuste põhjal. Töös on läbivalt olulisuse nivoo $\alpha = 0,05$.

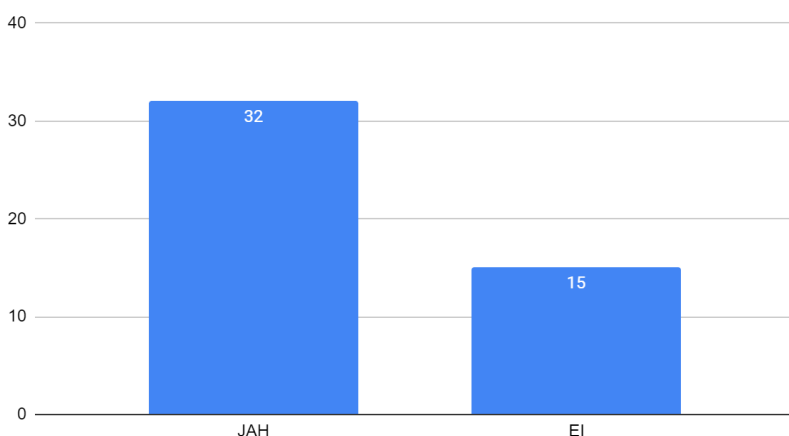
Ankeetküsitluste vastuste ja omavalitsustest kogutud vastuste analüüsimisel kasutatakse lisaks ka kirjeldavat statistikat, mille visualiseerimiseks kasutatakse tabelarvutusprogrammi *Google Sheets*.

3. TULEMUSED

Töö kolmandas peatükis esitatakse empiirilise andmekogumise käigus saadud olulisemad andmed. Esmalt esitatakse kokkuvõtte kohalikele omavalitsustele saadetud päringute vastustest. Peatükis on näha ka juhuslikustatud kontrolluuringu tulemused ja nende statistiline analüüs. Peatüki lõpus esitatakse ankeetküsitluse olulisemad leiud.

3.1. Kohalike omavalitsuste vastused

79 omavalitsusest vastas päringule 47. Nendest 32 kavatseb sel aastal kaasavat eelarvet menetleda ning 15 mitte. 32st kaasavat eelarvet menetlevast omavalitsusest teeb seda esimest korda üks omavalitsus - Luunja vald. Nõo vald plaanib hetkel kaasava eelarve kasutuselevõttu.

Joonis 2. Kaasavat eelarvet 2022. aastal menetlevate ja mittemenetlevate omavalitsuste jaotus.

Kaasava eelarve suurus neis omavalitsustes varieerub 5000 ja 200000 vahel. 32 omavalitsusest 18, kes on ühtlasi kaasavat eelarvet mitu korda menetlenud, tõid vastusena küsimusele “kuidas on noorte osalus vanuses 16–19 eluaastat muutunud?” välja, et neil puudub vanuse lõikes kaasava eelarve osalejate monitooring.

Noori hääletusel mõjutavate positiivsete teguritena toodi välja hääletama pääsemist Smart-ID-ga, aktiivset noortevolikogu, teadlikkuse kasvu kaasava eelarve kohta ja noori huvitavate ettepanekute esindatust hääletusel.

Üldist hääletajate aktiivsust hinnates arvasid küsimusele vastanud omavalitsustest 13, et hääletamisaktiivsus võiks olla kõrgem või see ei ole kõrge, viis peavad olukorda heaks, kahel juhul viidati langusele ja ühel juhul tõusule ning kuuel juhul ei osatud hinnangut anda.

Omavalitsused toovad välja, et on elanikke hääletama kutsunud järgmisi viise või kanaleid kasutades: sotsiaalmeedia, kohalikud ajalehed, plakatid, videoreklaam (sh kohalike õpilaste kaasamine selle loomisesse ning õppevideo idee esitamisest), reklaamtahvlid, reklaamflaierid, omavalitsuse kodulehed, meililistid (sh vabaühenduste meililistid, külavanemate meililistid), otsesuhtlus, kohalik raadio, otsepostitus postkastidesse ning hääletusel olevate ideede näitus.

Toodi välja, et ettepanekute esitajad teevad ka ise reklaami. Seda näiteks kogukondi koondavates sotsiaalmeediagruppides. Lisaks on esitatud ka otseseid üleskutseid, et ettepanekute tegijad ise oma ideed turundaksid.

Vastusena küsimusele: “Kas olete mõelnud rahvahääletusel osalejate arvu suurendamiseks rakendada nügimist?” vastas kaks omavalitsust, milleks olid Keila linn ja Saku vald, et nad on seda kasutanud. Üks omavalitsus, Põlva vald, vastas et on mõelnud selle kasutamisele ning on teenuste arendamise programmi raames ka nügimist rakendama õppinud. 31 omavalitsust kas ei osanud küsimusele vastata või ei ole nügimise rakendamise peale mõelnud. Teistest erineva vastusena tõi Tõrva vald aga välja, et viib sel aastal hääletamisvõimalused külakeskustesse.

Hääletamiseks sobiliku aja valimisel mainisid kohalikud omavalitsused, et: (1) ei oska vastata, valitakse lihtsalt “loogiline” aeg; (2) lähtutakse kaasava eelarve menetlemise korrast; (3) arvestatakse varasemat kogemust ja tähelepanekuid; (4) lähtutakse asjaolust, et hääletusel oleva ettepaneku elluviimine kattuks kalendriaastaga; (5) arvestatakse puhkuste perioodidega; (6) arvestatakse finantsjuhtimise korda; (7) võetakse aluseks hääletusele eelnev ettepanekute menetlemiseks kuluv aeg; (8) arvestatakse varasemat osalemisaktiivsust; (9) arvestatakse elanike ettepanekuid; (10) arvestatakse, et tutvumiseks jääks “piisav” aeg; (11) arvestatakse asjaoluga, et probleeme pole seni esinenud; (12) arvestatakse hääletuse sobivust ideede elluviimiseks kõige “otstarbekama” ajaga; (13) lähtutakse valla eelarve vastuvõtmisest; ning (14) väljakujunenud traditsioonidest.

3.2. Juhuslikustatud kontrolluuring

3.2.1. Rühmade võrdlus taustatunnuste alusel

Nagu mainitud on sekkumise hindamiseks vaja eelnevalt välistada taustatunnuste mõju, mis võiksid uurimuse tulemust ning sekkumise hindamist moonutada. Selleks võrreldi gruppe A, B ja C omavahel tunnuste sugu, vanus ja ühiskondlik aktiivsus (vastaja enda hinnangul) alusel. Nagu näha tabelist 3 ei erinenud üksteisest statistiliselt olulisel määral ühegi mõõdetud tunnuse alusel ($p > 0.05$). Selle põhjal saab öelda, et rühmad on taustatunnuste alusel piisavalt homogeensed, et neid saaks omavahel võrdsetel alustel võrrelda.

Tabel 3. Rühmade homogeensus soo, vanuse ja ühiskondliku aktiivsuse lõikes

Tunnus	Sekkumise rühm (A) N=51	Sekkumise rühm (B) N=54	Kontrollrühm (C) N=48	Erinevuse statistiline olulisus $p < 0.05$
Sugu				
- mees (1)			M=1.52,	
- naine (2)	M=1.51, SD=0.505	M=1.41, SD=0.496	SD=0.505	$p=0.219$
Vanus				
- 16aastane				
- 17aastane				
- 18aastane			M=17.0,	
- 19aastane	M=17.2, SD=0.987	M=17.0, SD=0.991	SD=1.051	$p=0.823$
Ühiskondlik aktiivsus				
- ei ole aktiivne (1)				
- pigem vähe aktiivne (2)				
- keskmiselt aktiivne (3)				
- pigem aktiivne (4)			M=2,46,	
- väga aktiivne (5)	M=2.41, SD=0.920	M=2.67, SD=1.009	SD=1.031	$p=0.547$

Märkus. N-vastajate arv, M-keskmine, SD - standardhälve

3.2.2. Sekkumiste tulemused

Uurimuse küsimustikule vastamisel osales kokku 200 koolinoort. Algselt oli rühmas A 67 vastajat, rühmas B 70 vastajat ja rühmas C 63 vastajat. Seatud andmeanalüüsi kriteeriumitele (vanus vahemikus 16–19 aastat, sissekirjutus Põlva vallas) ei vastanud 47 vastajat, mistõttu

edasist andmeanalüüsi nende vastuste põhjal ei tehtud. Andmeanalüüsi jätkati 153 ankeedi vastusega. Vastajatest 80 olid mehed ja 73 naised. Rühmadesse jaguneti järgnevalt: rühmas A 51 osalejat, rühmas B 54 osalejat ja rühmas C 48 osalejat. Sekkumises uuriti, kas rakendamskavatsus võiks olla kaasava eelarve raames efektiivsem meetod, võrreldes teadlikuse suurendamisega. Testitud sekkumiste mõju hindamiseks püstitati alternatiivhüpoteesid ja nullhüpoteesid, mida analüüsiti dispersioonanalüüsi põhjal kolmes osas.

Test 1:

H₁: Suunates 16—19aastaseid noori planeerima valimiseks kindlat aega suureneb valima minemise kavatsus.

H₀: Suunates 16—19aastaseid noori planeerima valimiseks kindlat aega ei suurene valima minemise kavatsus.

Test 2:

H₁: Valimisaktiivsust 16—19aastaste noorte seas tõstab ainult valimise olulisuse selgitamine vähem kui seda teeb selgitustöö koos nügimisel põhineva sekkumisega.

H₀: Kummagi sekkumise mõju, nii selgitustööl kui nügimisel põhinev, ei erine üksteisest 16—19aastaste valimiskavatsuse lõikes.

Test 3:

H₁: Mõlemad sekkumised (nii nügimisel põhinev kui ka teadlikkuse tõstmine) suurendavad hääletama minemise kavatsust.

H₀: Kumbki sekkumine (nii nügimisel põhinev kui ka teadlikkuse tõstmine) ei suurenda hääletama minemise kavatsust.

Küsimusele “kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?” oli võimalik vastata valides kolme valikvastuse vahel: “jah”, “võibolla” ning “ei”. Vastused kodeeriti sisuliselt ümber vastavalt 1, 2 ja 3. Küsimusele eelnevalt rakendati gruppides erinevat sekkumist (Tabel 2.) Ühefaktorilise dispersioonanalüüsi käigus võrreldi kolme rühma keskmisi tulemusi omavahel.

Ühefaktoriline dispersioonanalüüs näitas (Tabel 4.), et gruppide märgitud hääletama minemise kavatsuste keskmised väärtused erinevad üksteisest statistiliselt olulisel määral ($F=3,1$, $p<0,049$). Rühmade keskmised tulemused ja nende võrdlus on nähtav tabelis 5. Kuna

Levene'i testi (Tabel 6.) tulemus, oli aga statistiliselt ebaoluline, sest p-väärtus oli suurem kui 0.05, siis saab eeldada keskmiste võrdset varieeruvust. Sellele eeldusele tuginedes viidi läbi Post-Hoc Test..

Tabel 4. Ühefaktorilise dispersioonanalüüsi (One-Way ANOVA) tulemused

	F	df1	df2	p
Kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?	3.10	2	99.6	0.049

Tabel 5. Rühmade keskmised tulemused ja nende võrdlus

	Rühm	N	M	SD	SE
Kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel? (jah-1, võibolla-2, ei- 3)	A	51	1.88	0.516	0.0722
	B	54	1.96	0.613	0.0834
	C	48	2.15	0.545	0.0787

Tabel 6. Levene'i testi tulemus

	F	df1	df2	p
Kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?	0.211	2	150	0.810

Tukey Post-Hoc Test näitas, et sekkumise rühma A keskmise väärtuse (M=1,88, SD=0,516) ja rühma B keskmise väärtuse (M=1,96, SD=0,613) vahel ei ole statistiliselt olulist erinevust (p>0,05). See lükkab ümber testis 2 püstitatud alternatiivhüpoteesi ja kinnitab nullhüpoteesi

kehtimist, mis väitis, et kummagi sekkumise mõju, nii selgitustööl kui nügimisel põhinev, ei erine üksteisest 16—19aastaste valimiskavatsuse lõikes.

Samuti ei ole statistiliselt oluliselt erinev rühma B keskmine väärtus kontrollrühma C keskmisest väärtusest ($M=2,15$, $SD=0,545$) ($p>0,05$). Võrreldes rühma A keskmist väärtust kontrollrühmaga C, võib märgata, et p-väärtus on oluliselt väiksem, kui see oli rühmade B ja C võrdluses, ent siiski on rühma A p-väärtus veidi üle 0,05. Seetõttu ei saa öelda, et ühegi sekkumiserühma keskmine väärtus erineks statistiliselt oluliselt kontrollrühma keskmisest (vt ka joonis 3.). See tähendab, et kinnitust leidis testis 3 püstitatud nullhüpootees, mille kohaselt ei suurenda kumbki sekkumine noorte kavatsust hääletama minna. Kuna ka rühma A ja C vahelise võrdluse tulemusel ilmnes, et p-väärtus on kõrgem kui 0,05 ei leidnud kinnitust ka testi 1 alternatiivhüpootees, mis väitis, et suunates 16—19aastaseid noori planeerima valimiseks kindlat aega suureneb valima minemise kavatsus.

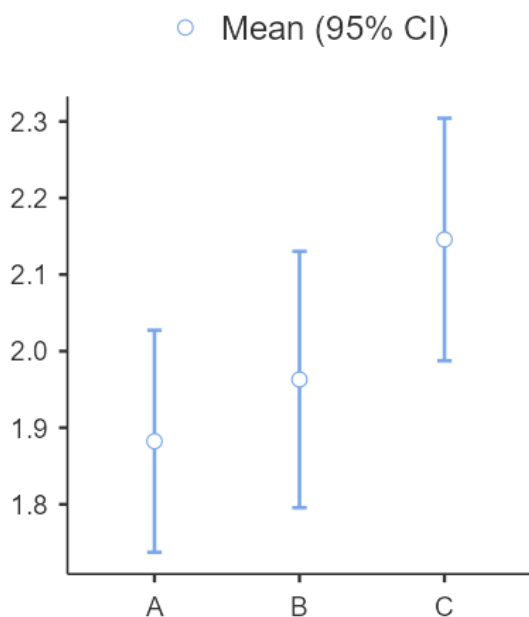
See tähendab, et ükski kolmest alternatiivhüpooteesist ei osutunud tõeseks ehk käitumiskavatsus ei erinenud statistiliselt oluliselt üheski rühmas (Tabel 7.) Siiski võib nii tabelis 7 kui ka joonisel 3 näha tendentsi mõlema sekkumise positiivse mõju poole, kuna rühma A ja B keskmine väärtus on madalam kui rühmas C.

Tabel 7. Ühefaktorilise dispersioonanalüüsi (One-Way ANOVA) tulemused

		A	B	C
A	Keskmete erinevus	—	-0.0806	-0.263
	t-väärtus	—	-0.736	-2.34
	df	—	150	150
	p-väärtus	—	0.743	0.054
B	Keskmete erinevus		—	-0.183
	t-väärtus		—	-1.64
	df		—	150
	p-väärtus		—	0.231
C	Keskmete erinevus			—
	t-väärtus			—

df	—
p-väärtus	—

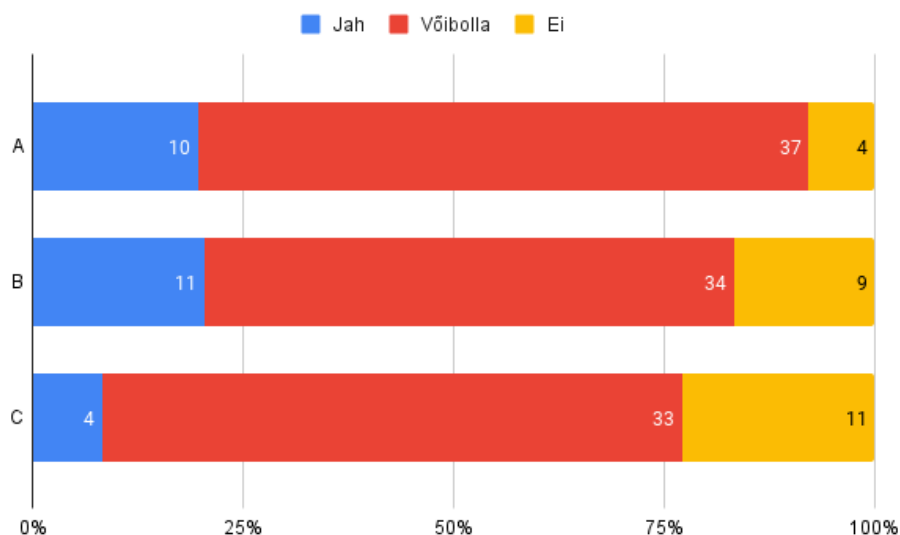
Märkus. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Joonis 3. Rühmade keskmiste tulemuste jaotus hääletama minemise kavatsuse järgi

Märkus. Vastused on sisuliselt ümber kodeeritud järgnevalt: 1-jah, 2- võibolla, 3-ei.

Ilmestamiseks eelnenud statistilise analüüsi tulemusi on järgneval diagrammil (Joonis 4.) näha käitumiskavatsus kõigi kolme rühma lõikes. Nagu näha on rühmades vastuste jaotused üsna sarnased. Rühmas A ja B enim neid, kes kavatsesid hääletama minna. Võibolla vastanuid on igas rühmas üsna võrdselt. Nagu näitas ka statistiline analüüs, võib suurimat erinevust täheldada rühmade A ja C vastustes.

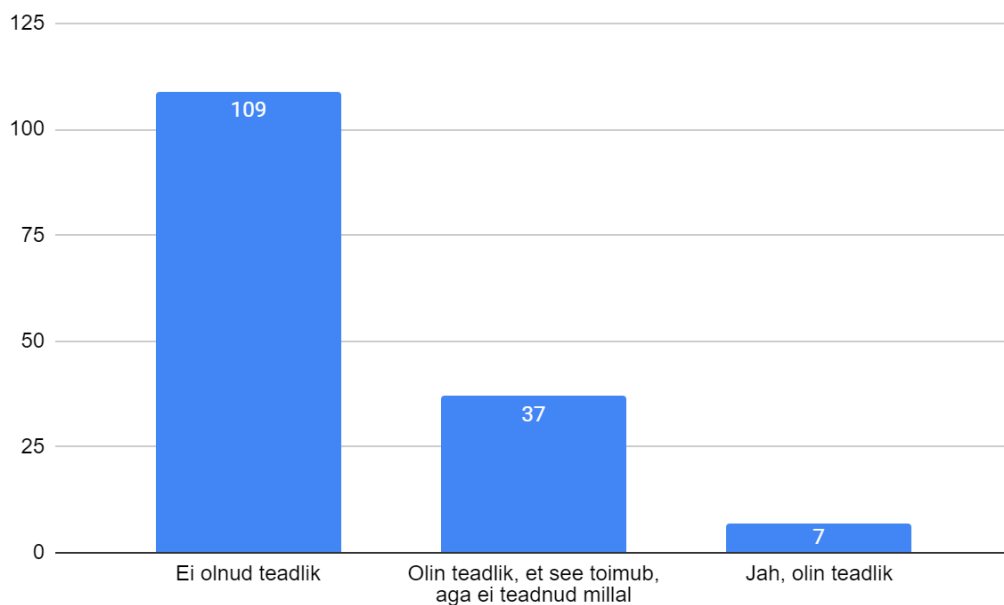

Joonis 4. Käitumiskavatsus kõikides rühmade lõikes

3.3. Ankeetide vastused

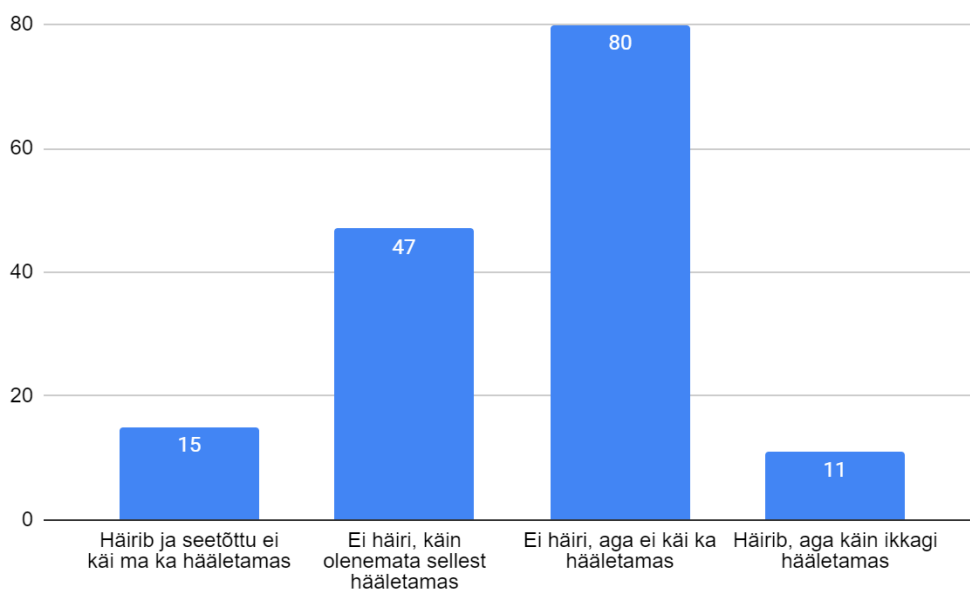
Töö teoreetilises osas näidati, et poliitika kujundajana nügimise planeerimine on sageli kompleksne ja peab arvestama paljude asjaoludega samaaegselt. Antud alapeatükis antakse ülevaade olulisematest küsimustest, millele koguti vastused kõikide rühmade üleselt.

Alljärgneval sagedusdiagrammil (Joonis 5.) on näidatud, kuidas hindasid uurimuses osalenud noored enda teadlikkust enne uuringus osalemist. Nagu näha on seitse noort märkinud, et olid kaasava eelarve hääletusest toimumisest teadlikud ning 37 vastasid, et olid teadlikud, ent mitte sellest, millal see täpsemalt toimub. 109 noort märkisid, et ei teadnud hääletuse toimumisest üldse.

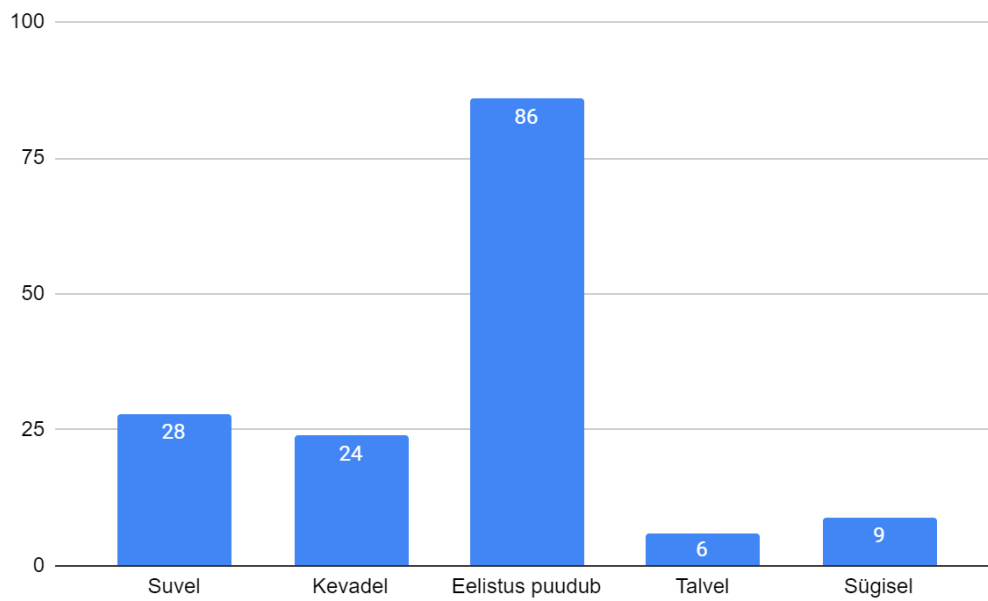
Joonis 5. Vastajate varasem teadlikkus kaasava eelarve hääletuse toimumisest 2022. aastal

Kuna Põlva vallas toimub hääletamine igal aastal, uuriti küsimustikus ka selle kohta, kuidas, suhtutakse asjaolusse, et hääletamise aeg on muutuv (Joonis 6.). Selgus, et enamust uuringus osalejatest olukord ei häiri. Siiski vastas 15 noort, et see on põhjus, miks nad ei käi kaasava eelarve hääletusel valimas.

Joonis 6. Vastajate arvamus kaasava eelarve toimumisest igal aastal erineval ajal

Joonisel 7. on esitatud vastused küsimusele “millal lähetsid kõige suurema tõenäosusega kaasava eelarve hääletusel osalema?”. Selgus, et rohkem kui pooltel vastajatest puudub eelistus, millal hääletus toimub. 67 noorel on siiski eelistatud aastaeg, millest enim pooldati suve (28 vastajat).

Joonis 7. Vastajate eelistus kaasava eelarve toimumise aja kohta.

4. TULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU

Järgnevalt on esitatud uurimuse tulemuste analüüs, mille põhjal saab vastata uurimistöö põhiküsimusele: “kuidas omavalitsused saaks noori efektiivsemalt hääletamisse kaasata rakendades nügimist?” Küsimust on oluline käsitleda, sest nagu eelnevalt selgus, on noorte madal hääletamisaktiivsus probleemiks paljudes Eesti omavalitustes.

Nagu töö alguses öeldud, ei olnud autori hinnangul varem üheski Eesti omavalitsuses nügimist hääletamisaktiivsuse suurendamiseks rakendatud. Kohalikele omavalitsustele esitatud päringutest selgus, et kaks Eesti omavalitsust on nügimist siiski enda sõnul hääletamisaktiivsuse tõstmiseks praktiseerinud. Antud töö raames ei täpsustatud, kuidas seda tehti, mistõttu tuleks suhtuda ettevaatlikult sellesse, kas nende omavalitsuste kirjeldatud sekkumise näol oli tõesti tegu nügimisega. Seda põhjusel, et nügimiseks nimetatakse sageli tegevusi, mis seda tegelikult ei pruugi olla (Leesment, 2021). Siiski ei tähenda see, et nügimist või selle sarnast sekkumist ei ole rakendatud, sealhulgas n-ö juhuslikult, sest ka näiteks taktikaline info jagamine (näiteks meeldetuletussõnumid (Sunstein 2014, 583)) võib olla nügimine (Ölander ja Thøgersen 2014).

Selgus ka, et kaasavat eelarvet menetlevate omavalitsuste hulk ja kaasava eelarve protsessid on pidevas muutumises, mistõttu on taoliste uurimuste, nagu käesolev, jaoks oluline, et kaasavat eelarvet menetlevate omavalitsuste statistika iga-aastaselt uueneks. Kahjuks puudub hetkel üle-riigiline koondstatistika, mis protsesside erinevusi ja kaasava eelarve hääletamisaktiivsust omavalitsuseti kirjeldaks. Lisaks selgus omavalitsuste vastustest, et sageli ei monitoori nad hääletajaid näiteks vanuse alusel, mistõttu on taolise üleriigilise statistika koostamine ka keeruline. Autori hinnangul raskendab see oluliselt ka noortele suunatud hääletamisaktiivsust tõstvate sekkumiste, sealhulgas nügimise, planeerimist, sest tegelikku olukorda on pea võimatu hinnata.

Omavalitsustelt saadud hinnangute alusel on noorte hääletamisaktiivsus kohati tõusnud. Selle põhjustanud positiivsete mõjuteguritena toodi välja aktiivset noortekogu ja noori rohkem huvitavate ideede kajastamist hääletusel. Samuti seostati hääletamisaktiivsuse tõusuga asjaolu, et noorte osalus kasvas näiteks kui hääletama pääses Smart-ID kasutades. Lisades sellele teoreetilises osas toodud uuringust (Singh et al., i.a.) saadud info, saab väita, et

hääletamisaktiivsust võiks aidata suurendada hääletamisele ligipääsetavuse lihtsustamine. Kuigi selline valikute arhitektuuri kujundamine lihtsustamise kaudu võib suurendada valijate arvu, peab siiski jälgima, et see ei põhjustaks läbimõtlemata otsuste tegemist, mis hääletuse tulemust võiks kahjustada (Hendricks & Hansen 2014, 124-125).

Päringutest ilmnas, et omavalitsused on kasutanud paljusid viise hääletamisaktiivsuse tõstmiseks: näiteks sotsiaalmeediat, reklaamtahvleid, meililiste ja videoreklaami. Ometi nenditi, et noorte hääletamisaktiivsus võiks olla kõrgem. Samuti selgus noorte seas tehtud küsitluse tulemustest, et teadlikkus kaasava eelarve hääletamise toimumisest on madal, mis võib indikeerida seniste hääletamist propageerivate vahendite ebapiisavust. Rahandusministeerium on näiteks märkinud, et tasub mõelda, kuidas jõuda sihtgruppideni, kasutades noorte puhul näiteks koole või noorteorganisatsioone (E-governance academy 2015, 11). Eelneva põhjal võib järeldada, et on vaja uusi lahendusi, nagu nügimine, mis hääletamisaktiivsust võiksid tõsta. Seetõttu võiksid kaaluda ka Eesti kohalikud omavalitsused nügimise kasutamist kaasava eelarve hääletamisaktiivsuse tõstmise kontekstis.

Selgus ka, et sageli valivad omavalitsused hääletamise toimumiseks aja üsna juhuslikult või toetudes näiteks kaasava eelarve menetlemise kordadele ja esitatud ettepanekute menetlemiseks kuluvale ajale. Kuigi noorte seas puudus valdavalt eelistus, millal hääletama minna, toodi välja, et kohati jäetakse ka hääletama minemata, kuna hääletamine toimub igal aastal erineval ajal. Seetõttu tasuks kohalikel omavalitsustel mõelda hääletamiseks kindla aja määramisele. See aitaks kaasa ka selgemate juhiste andmisele hääletama minekul, millele on viidanud ka noored ise (Rakendusliku Antropoloogia Keskus 2021, 7), sest sel juhul info kordub olulisel määral aastast aastasse.

Uurimuse keskseks ülesandeks oli võrrelda kahe erineva sekkumise mõju, millest üks põhines nügimisel ning teine kasutas juba praegu omavalitsustes laialdaselt kasutatavat teadlikkuse suurendamist. Selleks viidi läbi juhuslikustatud kontrolluuring, mille tulemusi järgnevalt analüüsitakse.

Juhuslikustatud kontrolluuringu käigus leiti, et gruppide keskmiste erinevused hääletama minemise kavatsuse osas ei erinenud statistiliselt üksteisest olulisel määral. Seda nii kõikide gruppide omavahelises võrdluses kui ka sekkumisrühmade võrdluses kontrollrühmaga. See tähendab, et olenemata sellest, kas vastaja kuulus gruppi A, B või C ei saa statistilise analüüsi

põhjal väita, et grupipõhine sekkumine või selle puudumine oleks avaldanud mõju. Juhtumi kirjelduses esitatud Põlva valla kaasava eelarve statistikal toetudes saab siiski öelda, et vanusevahemikus 16–19 aastat valimisaktiivsus tõusis kuue hääletaja võrra (Joonis 1.). Muutus on positiivne, sest tõus on peaaegu 16%. Siiski ei saa seda seostada otseselt uurimuse mõjuga, eriti arvestades, et sellest eelneval aastal oli hüpe pea kolmekordne.

Kuigi uurimus ei näidanud keskmiste vahel statistiliselt olulist tõenäosust, on oluline välja tuua, et vastajaid oli kokku vaid 153. Autori hinnangul tasuks seetõttu sarnast juhuslikustatud kontrolluuringut teha uuesti, ent suurema valimiga, et vähendada statistiliste vigade riski. See oleks mõistlik, arvestades, et varem tehtud uuringud on suutnud sarnase nügimisel põhineva sekkumise mõju näidata. Lisaks tasuks sarnast lähenemist uuesti proovida, sest ka varem Eestis läbiviidud uuringud on viidanud, et noored, kes on valima minemise osas kõhklevad seisukohal, oleksid valmis “teiste suunamisel ja abiga ning positiivsete asjaolude kokkulangemisel” (“kui õigel päeval meelde tuleb”) hääletamisest osa võtma (Rakendusliku Antropoloogia Keskus, 2021, 7). Samuti annab põhjust uurimuse kordamiseks statistiline analüüs, mis küll ei näidanud statistilist olulisust, aga millest võis näha, et nügimisel põhineva sekkumise rühma A erinevus oli võrreldes kontrollrühmaga mõneti hääletama minemise kavatsuse olemasolu poole kaldu. Seda näitas ka rühma A ja rühma C esitatud kavatsuste keskmiste väärtuse võrdlusel ilmnenu madal p-väärtus.

Arvestades, et valimis täheldati madalat varasemat teadlikkust tasub autori hinnangul eriliselt märkida “lihtsalt mõõtmise” võimalikku mõju. See tähendab, et statistiliselt ebaoluline erinevus sekkumiserühmade ja kontrollrühma vahel võis olla põhjustatud ka asjaolust, et kõigilt, olenemata rühmast (sh kontrollrühmalt), küsiti hääletamise kavatsuse kohta. Sellele “ohule” viidati ka varasemates uurimustes (Bryan et al., 2011; Imai et al., 2007).

Lisaks olenemata sellest, et küsimused olid anonüümsed, võis küsimus valima minemise kavatsuse kohta tekitada vastajas soovi oma vastusega meeldida ehk rolli võis mängida inimestel esinev sotsiaalse meeldivuse kõrvalekalle. Nagu teooria osas selgitatud, tähendab see, et kuna vastanud noor võis tunda, et sotsiaalselt aktsepteeritud vastus on hääletama minemine, valis ta vastavalt, jättes esitamata oma tõelise kavatsuse. Olukorda oleks võimalik vältida, muutes uurimisdisaini sellisel, et rühmade vastused saadaks kaudselt, näiteks riiklikust statistikast. See võib aga põhjustada teisi probleeme, näiteks sekkumise eetilisus. Siiski aitaks see elimineerida lisanduvad vastajate moonutused.

KOKKUVÕTE

Töö keskne uurimisprobleem oli noorte madal hääletamisaktiivsus kaasava eelarve hääletusel. Hääletamisaktiivsuse tõstmine on oluline, et kaasav eelarve täidaks oma eesmärgi. Kirjanduse ja uuringute analüüsimisel leiti, et nügimine on hääletamisaktiivsuse suurendamisel suutnud luua positiivset muutust nii üldiselt kui ka noorte seas. Seetõttu seati töö eesmärgiks täiendada teadmisi noorte valimisaktiivsuse kohta kaasava eelarve kontekstis ning arutleda nügimise potentsiaali üle 16–19aastaste noorte hääletamisaktiivsuse suurendamisel. Sellest tulenevalt oli põhiküsimus, millele uurimus püüdis vastata: “kuidas omavalitsused saaks noori efektiivsemalt kaasava eelarve hääletamisse kaasata rakendades nügimist?”.

Selle uurimiseks rakendati empiirilises katses kahte erinevat sekkumist, millest üks põhines nügimisel. Lisaks uuriti noorte valimisaktiivsuse kohta ka Eesti omavalitsustelt ja noortelt laiemalt. Empiirilises testis ei suudetud näidata nügimise olulist positiivset mõju hääletamisaktiivsuse suurendamisele. Olenemata sellest, pakkus see siiski täiendust Eestis võrdlemisi vähe uuritud nügimise, noorte hääletamisaktiivsuse ja kaasava eelarve vallas. Seetõttu võimaldab uurimus siiski pakkuda välja poliitikakujundajatele potentsiaalseid nügimisel põhinevaid sekkumisi hääletamisaktiivsuse tõstmiseks, mööndusega, et need nõuavad rakendamiseks täiendavaid uuringuid.

Autor on uurimusele tuginedes seisukohal, et nügimisele tasuks hääletamisaktiivsuse suurendamiseks tähelepanu pöörata, sest varasemad uuringud on näidanud, et see võimaldab hääletamisaktiivsust sunnita ja väheste rahaliste vahenditega kohati märgatavalt tõsta. Eelkõige tasub jätkata valdkonna uurimist laiemalt kui antud töö seda suutis, et saada statistiliselt usaldusväärsemat sisendit. Töös keskse empiirilise uurimusena testitud rakendamiskavatsus, ei näidanud olulist mõju noorte hääletama minemise kavatsuses kaasava eelarve hääletusel. Seetõttu ei saa väita, et see oleks efektiivne meetod, mida omavalitsused antud kontekstis saaksid kasutada. Küll aga võis analüüsis täheldada positiivset tendentsi, mistõttu võiks edasistes uuringutes rakendamiskavatsust siiski veel noorte hääletusaktiivsuse ja kaasava eelarve kontekstis käsitleda.

Uurimusest selgus, et küsimustikule vastanud noorte hulgast enamus ei olnud kursis Põlva vallas kaasava eelarve toimumisega, mis viitab tugevalt varasema teavitustöö ebaefektiivsusele. Selgematele sõnumitele aitaks autori hinnangul kaasa hääletuseks iga-aastaselt sama aja määramine. See muudab tõenäolisemaks, et hääletajal tekivad seose, mis muudavad kavatsuse rakendamise minna hääletama lihtsamaks ning seega ka tõenäolisemaks. Seda tasuks kaaluda ankeedi vastustele tuginedes, kus mitmed vastajad tõid välja, et aasta-aastalt muutuv aeg on põhjuseks, miks hääletama ei minda (Joonis 6.). Sealjuures selgus noorte vastustest, et kindel eelistus aja osas valdavalt puudub.

Omavalitsused, kes veel ei ole võimaldanud hääletusel osaleda veebi teel, kasutades Smart-IDd, võiksid mõelda selle kasutuselevõtule, sest mitmed omavalitsused tõid välja selle positiivse efekti. Nügimise vaatest võib seda samuti pidada efektiivseks lahenduseks, sest muutes hääletamise lihtsamaks, on otsuse tegemisel vähem tegureid, mis võiksid hääletajat selles takistada.

KASUTATUD ALLIKAD

- Avagyan, M. (2019). Participatory budgeting as a social innovation: Motives and outcomes of enactment: based on the example of the city of Tartu. *Magistritöö. Tartu Ülikool, Demokraatia ja valitsemine*. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/64243>
- Ball, S., & Head, B. W. (2021). Behavioural insights teams in practice: Nudge missions and methods on trial. *Policy & Politics*, 49(1), 105–120. <https://doi.org/10.1332/030557320X15840777045205>
- Benartzi, S., Beshears, J., Milkman, K. L., Sunstein, C. R., Thaler, R. H., Shankar, M., Tucker-Ray, W., Congdon, W. J., & Galing, S. (2017). Should Governments Invest More in Nudging? *Psychological Science*, 28(8), 1041–1055. <https://doi.org/10.1177/0956797617702501>
- Bryan, C. J., Walton, G. M., Rogers, T., & Dweck, C. S. (2011). Motivating voter turnout by invoking the self. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(31), 12653–12656. <https://doi.org/10.1073/pnas.1103343108>
- Dassonneville, R., Hooghe, M., & Miller, P. (2017). The impact of compulsory voting on inequality and the quality of the vote. *West European Politics*, 40(3), 621–644. <https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1266187>
- Delaney, Liam. Lades, Leonhard. K. (2019). Nudge FORGOOD. *Behavioural Public Policy*, 6(1), 1–20. DOI:10.1017/bpp.2019.53
- Dias, N. (2018). HOPE FOR DEMOCRACY 30 Years of Participatory Budgeting Worldwide. <https://www.semanticscholar.org/paper/HOPE-FOR-DEMOCRACY-30-Years-of-Participatory-Dias/51b4b59f130c3593af9e721791c51b4e3fdcf1d0> (Kasutatud 30. veebruar 2022).
- Dimant, E., van Kleef, G., & Shalvi, S. (2019). Requiem for a Nudge: Framing Effects in Nudging Honesty. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3416399>
- E-governance academy. 2015. “Kaasav eelarve Tartu linnas 2015”. https://tartu.ee/sites/default/files/5216_Tartu_kaasav_eelarve2015_aruanne.pdf (Kasutatud 31. oktoober 2021).
- Edovald, T., & Firpo, T. (2016). RUNNING RANDOMISED CONTROLLED TRIALS IN INNOVATION, ENTREPRENEURSHIP AND GROWTH: AN INTRODUCTORY GUIDE. <https://www.innovationgrowthlab.org/guide-randomised-controlled-trials> (Kasutatud 15. aprill 2022).

- Engelen, B. (2019). Nudging and rationality: What is there to worry? *Rationality and Society*, 31(2), 204–232. <https://doi.org/10.1177/1043463119846743>
- Frischmann, B. (2022). Nudging Humans. *Social Epistemology*, 36(2), 129–152. <https://doi.org/10.1080/02691728.2021.1979121>
- Gerber, A. S., & Green, D. P. (1999). Does canvassing increase voter turnout? A field experiment. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 96(19), 10939–10942. <https://doi.org/10.1073/pnas.96.19.10939>
- Gerber, A. S., Green, D. P., & Larimer, C. W. (2010). An Experiment Testing the Relative Effectiveness of Encouraging Voter Participation by Inducing Feelings of Pride or Shame. *Political Behavior*, 32(3), 409–422. <https://doi.org/10.1007/s11109-010-9110-4>
- Gollwitzer, P. (1999). Implementation Intentions: Strong Effects of Simple Plans. *American Psychologist*, 54, 493–503. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.7.493>
- Green, D. P., McGrath, M. C., & Aronow, P. M. (2013). Field Experiments and the Study of Voter Turnout. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 23(1), 27–48. <https://doi.org/10.1080/17457289.2012.728223>
- Grimm, P. (2010). Social Desirability Bias. *Wiley International Encyclopedia of Marketing*. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781444316568.wiem02057>
- Hansen, P. G. (2016). The Definition of Nudge and Libertarian Paternalism: Does the Hand Fit the Glove? *European Journal of Risk Regulation*, 7(1), 155–174. <https://doi.org/10.1017/S1867299X00005468>
- Hendricks, V. F. & Hansen, P. G. (2014). *Infostorms: How to Take Information Punches and Save Democracy*. Copenhagen: Springer.
- Hargreaves Heap, S. P. (2013). What is the meaning of behavioural economics?. *Cambridge Journal of Economics*, (37)5, 985–1000, <https://doi.org/10.1093/cje/bes090>
- Henn, M., & Oldfield, B. (2016). Cajoling or coercing: Would electoral engineering resolve the young citizen–state disconnect? *Journal of Youth Studies*, 19(9), 1259–1280. <https://doi.org/10.1080/13676261.2016.1154935>
- Imai, K., Goldstein, D. G., Göritz, A. S., & Gollwitzer, P. M. (2007). Nudging Turnout: Mere Measurement and Implementation Planning of Intentions to Vote. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.977000>
- Joinson, A. (1999). Social desirability, anonymity, and internet-based questionnaires. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 31(3), 433–438. <https://doi.org/10.3758/BF03200723>

- Kaasav eelarve. (2022.). *Tartu Linn*. Kasutatud 27. veebruar 2022,
<https://tartu.ee/et/kaasav-eelarve>
- Kaasav eelarve 2020. (2020.). *Põlva vald*. Kasutatud 14. mai 2022,
<https://www.polva.ee/kaasav-eelarve-2020>
- Kaasav eelarve 2022. (2022.). *Põlva vald*. Kasutatud 14. mai 2022,
<https://www.polva.ee/en/kaasav-eelarve-2022>
- Kaasava eelarve menetlemise kord. (2019). *Riigi Teataja*. Kasutatud 11. mai 2022,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/406022019047>
- Kantar Emor. 2018. “Noorte valimiskäitumise uuring KOV valimiste kontekstis”
<https://enl.ee/wp-content/uploads/2018/04/uuringu-kokkuv%C3%B5te-1.pdf>
(Kasutatud 1. oktoober 2021).
- Krenjova, J., & Raudla, R. (2018). Policy Diffusion at the Local Level: Participatory Budgeting in Estonia. *Urban Affairs Review*, 54(2), 419–447.
<https://doi.org/10.1177/1078087416688961>
- Kukučková, S., & Bakoš, E. (2019). Does Participatory Budgeting Bolster Voter Turnout in Elections ? The Case of the Czech Republic. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 12(2), 109–129. <https://doi.org/10.2478/nispa-2019-0016>
- Leesment, H. (2021). Nüginine kui võimu ja valitsemise tehnoloogia. Magistritöö. Tartu Ülikool, Politoloogia. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.12847.25764>
- Maris Vainre ja Mariliis Öeren: Kuidas riik mõjutab sinu käitumist? (2022.). *Praxis*. Kasutatud 14. mai 2022,
<https://www.praxis.ee/kajastused/maris-vainre-ja-mariliis-oeren-kuidas-riik-mojutab-sinu-kaitumist/>
- Meder, B., Fleischhut, N., & Osman, M. (2018). Beyond the confines of choice architecture: A critical analysis. *Journal of Economic Psychology*, 68, 36–44.
<https://doi.org/10.1016/j.joep.2018.08.004>
- Nickerson, D. W., & Rogers, T. (2010). Do You Have a Voting Plan?: Implementation Intentions, Voter Turnout, and Organic Plan Making. *Psychological Science*, 21(2), 194–199. <https://doi.org/10.1177/0956797609359326>
- Nikitin, T., & Krenjova, J. (2018). Kaasava eelarve hääletamisaktiivsus ja seda mõjutavad tegurid. <https://digikogu.taltech.ee/et/Item/62d30ada-86c1-4a1a-a830-d8b0da26fd33>
- Nikitin, T. (2018). Kaasava eelarve hääletamisaktiivsus ja seda mõjutavad tegurid. Bakalaureusetöö. Tallinna Tehnikaülikool, avalik haldus ja riigiteadused.
<https://digikogu.taltech.ee/et/Item/62d30ada-86c1-4a1a-a830-d8b0da26fd33>

- Otstavel, H. (2019). Local Governments' Motives for Adopting Participatory Budgeting: Evidence from Estonia. Magistritöö. Tartu Ülikool.
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/64253/otstavel_hemminki_ma_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rahandusministeerium. 2018. "Kaasava eelarve juhend",
https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/kaasava_eelarve_juhend.pdf?download=1 (Kasutatud 17. oktoober 2021).
- Rahandusministeerium. 2021. "Kokkuvõtte kaasava eelarve menetlemisest 2021. aastal",
https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/kaasava_eelarve_luhiulevaade_2021.doc?download=1 (Kasutatud 17. oktoober 2021).
- Rakendusliku Antropoloogia Keskus. (2021). "Persoonauuring noorte valimiskäitumisest",
https://www.antropoloogia.ee/wp-content/uploads/2021/09/Persoonauuring_noorte_valimiskaitumisest_14.09.21.pdf (Kasutatud 31. oktoober 2021).
- Ruggeri, K. (2019). "Behavioural insights for public policy". New York: Routledge
- Røsten, A. (2017). E-demokraatia mõistmine: kodanike osaluse edendamise kaasava eelarvestamise projektides. Magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool.
<https://digikogu.taltech.ee/et/Item/f29b31b8-4293-41cc-af92-078ac83bce89>
- Singh, K., Metschke, A., Echegaray, A., Werner, A., Sinha, B., & Syed, V. (i.a.). Voting Simplified.
- Singh, S. P. (2019). Compulsory Voting and Parties' Vote-Seeking Strategies. *American Journal of Political Science*, 63(1), 37–52. <https://doi.org/10.1111/ajps.12386>
- Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164–178. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00777.x>
- Smith, M., & Toprakkiran, N. (2019). Behavioural insights, nudge and the choice environment in obesity policy. *Policy Studies*, 40(2), 173–187.
<https://doi.org/10.1080/01442872.2018.1554806>
- Statistika ja analüüs. (i.a.). *Valimised.ee*, Kasutatud 28. veebruar 2022,
<https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/statistika-ja-analuis>
- Sunstein, C. R. (2014). Nudging: A Very Short Guide. *Journal of Consumer Policy*, 37(4), 583–588. <https://doi.org/10.1007/s10603-014-9273-1>
- Tagat, A., Khandelwal, A., Kapoor, H., & Prayogshala, M. (2020). Networked nudging: Designing a voter registration nudge in urban India. *Journal of Behavioral Economics for Policy*, Society for the Advancement of Behavioral Economics, 5(1), 53–60.

- <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3634587>
- Thaler, R., Sunstein, C., & Balz, J. (2012). Choice Architecture. <https://doi.org/10.13140/2.1.4195.2321>
- Thaler, R. H. & Sunstein, C. R. (2003). Libertarian Paternalism. *American Economic Review*, 93(2), 175–179. DOI: 10.1257/000282803321947001
- Thaler, R. H. & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale: Yale University Press.
- Volacu, A. (2020). Democracy and Compulsory Voting. *Political Research Quarterly*, 73(2), 454–463. <https://doi.org/10.1177/1065912919839155>
- Wilkinson, T. M. (2013). Nudging and Manipulation. *Political Studies*, 61(2), 341–355. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2012.00974.x>
- Wilson, A. L., Buckley, E., Buckley, J. D., & Bogomolova, S. (2016). Nudging healthier food and beverage choices through salience and priming. Evidence from a systematic review. *Food Quality and Preference*, 51, 47–64. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2016.02.009>
- Ölander, F., Thøgersen, J. (2014). Informing Versus Nudging in Environmental Policy. *J Consum Policy* 37, 341–356 (2014). <https://doi.org/10.1007/s10603-014-9256-2>

5. LISAD

Lisa 1

5.1 Küsimustikud

Küsimustikele eelnenud infotekst:

Hea noor!

Palun Sinu abi valimiskäitumise uurimisel. Olen Lota Vana ja kirjutan Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituudis oma lõputööd, milles uurin võimalusi noorte valimisosaluse suurendamiseks kaasava eelarve hääletusel. Selleks palun Sul täita kaks ankeeti.

Ankeedi saad täita siinsamas ja see ei võta rohkem kui 7 minutit Sinu aega. Uuringus osalemine on vabatahtlik ja saad igal hetkel vastamisest loobuda.

Ette tänades

Lota Vana

5.1.1 Küsimustik - rühm A

Küsimus 1. Uuringus osalemine on anonüümne, ent kahe ankeedi omavaheliseks sidumiseks palun Sul järgnevalt luua alloleva juhise järgi enda personaalne kood: Sisesta järjest oma perekonnanime esitäht, sünnikuupäev ja telefoninumbri kaks viimast numbrit. Näiteks: kui su perekonnanimi on Kuusk, oled sündinud 14. märtsil ja telefoninumber lõpeb 48-ga, siis su kood on K1448.

Vastusevariandid: tekstikast

Küsimus 2. Sugu:

Vastusevariandid:

- a) mees
- b) naine

Küsimus 3. Sinu suurim vanus perioodil 4. aprill-11. aprill.

Vastusevariandid:

- a) alla 16
- b) 16
- c) 17
- d) 18
- e) 19
- f) üle 19

Küsimus 4. Millises koolis sa õpid?

Vastusevariandid:

- a) Põlva Gümnaasium
- b) Põlva Kool
- c) Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool
- d) Mooste Mõisakool
- e) Kauksi Põhikool
- f) Vastse-Kuuste Kool
- g) Tilsa Põhikool

Küsimus 5. Kas sinu rahvastikuregistri järgne elukoht on Põlva vald?

Vastusevariandid:

- a) Jah, olen sissekirjutatud Põlva valda
- b) Ei, olen sissekirjutatud mujale

Küsimus 6. Kuidas hindad oma ühiskondlikku aktiivsust? Oma ühiskondliku aktiivsuse määratlemisel mõtle sellele, kas:

sa oled tegev mõnes organisatsioonis (nt Kaitseliit) või kuulud mõnda esindusse (nt õpilasesindus)?

sa osaled aktiivselt valimistel?

panustad vabatahtlikuna ürituste korraldamisesse või heategevusse?

tunned huvi poliitika ja/või kohaliku elu vastu?

aitad kaasa kogukonna tegevustele või ühiskondlikele kampaaniatele?

Vastusevariandid:

- a) väga aktiivne
- b) pigem aktiivne
- c) keskmiselt aktiivne
- d) pigem vähe aktiivne
- e) ei ole aktiivne

Küsimus 7. Kui tugevaks hindad oma sidet Põlva vallaga?

Vastusevariandid:

- a) väga tugevaks
- b) pigem tugevaks
- c) keskmiseks
- d) pigem nõrgaks
- e) väga nõrgaks

Küsimus 8. Kas oled kunagi osalenud mõnel järgnevatest valimistest?

Vastusevariandid:

- a) Euroopa Parlamendi valimised
- b) Kohaliku omavalitsuse valimised
- c) Rahvahääletus
- d) Kaasava eelarve hääletus
- e) Õpilasesinduse hääletus
- f) ei ole
- g) Muu:

Küsimus 9. Palun loe järgnev tekst mõttega läbi, et saaksid järgnevale küsimustele vastata.

Mis on kaasav eelarve?

Kaasav eelarve Eestis on esinduskogudesse mittevalitud elanike osalemine avaliku raha planeerimisel ja jaotamisel (Rahandusministeerium 2018). Teisisõnu tähendab see elanike otsest kaasamist omavalitsuse rahaasjade üle otsustamisesse.

Kokku rahastatakse Põlva vallas projekte kuni 50 000 euro ulatuses ning igaüks saab oma idee selle raames esitada.

Varasemalt tehtud võiduprojekte kaasava eelarve raames:

2021 aastal: Peri küla mänguväljak

2019 aastal: Lauatennise välilaud iga küla lauaks!

2019 aastal: Välijõusaal Põlva-Himmaste-Eoste kergliiklustee ääres

2019 aastal: MTÜ Põlvamaa koorteklubi treeningplats

Miks seda vaja on?

- Selle tulemusena viiakse ellu kogukonna ideid ja antakse neile rahastus
- Selle abil saab omavalitsus vahetut infot sellest, mida elanikud soovivad ja vajavad
- Kaasav eelarve suurendab elanike teadlikust omavalitsuse majandamisest
- Kaasav eelarve suurendab kodanikuaktiivsust ja suurendab kogukonnas ühtehoidvust

Miks minna hääletama?

- Hääletades suurendad tõenäosust, et võidab projekt, mis just sinu heaolu kõige rohkem tõstaks.
- Hääletades väljendad omavalitsusele, mis on need asjad, mida noored Põlva vallas enim vajaks
- Hääletamine on lihtne, sest toimub veebis ja võtab kuni 5 minutit

Kuidas hääletada?

Elanike arvamuse välja selgitamiseks viiakse läbi veebikeskkonnas aadressil www.volis.ee küsitlus.

Küsitlusel saab osaleda iga vähemalt 16-aastane Põlva valla elanik (isik, kelle elukoht on Eesti rahvastikuregistri andmetel küsitluse väljakuulutamise kuupäeva seisuga Põlva vald).

Hääletada saab kahe ettepaneku poolt ning küsitluse tulemusena reastatakse ettepanekud vastavalt saadud häälte arvule, alustades enim hääli saanud ettepanekust. Häälte võrdsel jagunemisel otsustatakse tulemus liisu heitmisega. Ellu viiakse enim hääli saanud idee(d). Hääletuseks on aega seitse päeva.

Rohkem infot: Kaasav eelarve Põlvas

Kas lugesid teksti läbi?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei

Küsimus 10. Kas sa olid enne ankeedi täitmist teadlik, et sel aastal toimub Põlva vallas kaasava eelarve hääletus?

Vastusevariandid:

- a) Jah, olin teadlik
- b) Olin teadlik, et see toimub, aga ei teadnud millal
- c) Ei olnud teadlik

Küsimus 11. Sel aastal on hääletusel järgmised üheksa ettepanekut:

1. Seiklusrada Ahja mõisa parki;
2. Ujumissilla ehitus Mooste järve Järveotsa teepoolsele alale;
3. Sõpruse palliväljak;
4. Katusega rattaparkla ehitus Põlva linna Uue tänava spordihoone juurde;
5. Põlva ranna ujumissilla renoveerimine ja kaasajastamine aastaringseks kasutamiseks;
6. Avalik mänguväljak Tännassilma külaplatsile;
7. Vastse-Kuuste aleviku tasakaaluraja ja tarzaniraja püstitamine;
8. Lootvina külamaja juurde sportliku tegevusväljaku loomine;
9. Põlva valla tuubi- ja kelgumägi.

Kas mõni neist ettepanekutest tekitab sinus selliselt huvi, et oleksid valmis minema hääletama?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei

Küsimus 12. Millal plaanid tutvuda Põlva valla kaasava eelarve ettepanekutega?

Vastusevariandid:

- a) Tutvun ettepanekutega enne hääletama hakkamist
- b) Tutvun ettepanekutega hääletamise ajal
- c) Ei plaani üldse tutvuda, valin juhuslikult
- d) Ei lähe hääletama

Küsimus 13. Kas tajud enda hääle mõju kaasava eelarve hääletusel?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei

Küsimus 14. Kirjelda, millest sinu osalemine kaasava eelarve hääletusel sõltub.

Vastusevariandid:

a) Lähen hääletama, kui hääletus on veebiteel

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

b) Lähen hääletama, kui hääletus on paberkandjal (valimisjaoskonnas)

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

c) Lähen hääletama, kui mu sõbrad/tuttavad/pere hääletavad

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

d) Lähen hääletama, kui hääletada saab tundide ajal

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

e) Lähen hääletama pigem pärast kooli

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

f) Lähen hääletama, kui hääletus toimub mulle sobival ajal

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

g) Lähen hääletama, kui on palju noortele suunatud ettepanekuid

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

h) Lähen hääletama, et anda panus kodupaiga arengusse ja rääkida selles kaasa

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

Küsimus 15. Kas sind häirib, kui kaasava eelarve hääletus toimub igal aastal erineval ajal?

Vastusevariandid:

- a) Häirib, aga käin ikkagi hääletamas
- b) Häirib ja seetõttu ei käi ma ka hääletamas
- c) Ei häiri, käin olenemata sellest hääletamas
- d) Ei häiri, aga ei käi ka hääletamas

Küsimus 16. Kes peaks sinu arvates eelkõige motiveerima noori hääletama minema?

Vastusevariandid (märkida tuleb kõik vastused, mis sobivad):

- a) Noor ise
- b) Kohalik omavalitsus
- c) Lapsevanemad
- d) Õpetajad
- e) Ettepanekute esitajad, kelle ideed on hääletusel

Küsimus 17. Millal lähetsid kõige suurema tõenäosusega kaasava eelarve hääletusel osalema?

Vastusevariandid:

- a) Suvel
- b) Sügisel
- c) Talvel
- d) Kevadel
- e) Eelistus puudub

Küsimus 18. Olenemata sellest, kas sul on praegusel hetkel kavatsus valima minna või mitte, palun planeeri perioodil 4.aprill 8:00–11.aprill 22:00 enda ajakavas endale sobivaim aeg valima minekuks. Märki see ka allolevasse kasti ning jäta määratud aeg meelde. Kirjuta see üles näiteks märkmikusse, kalendrisse või telefoni näiteks selliselt: "lähen veebiteel hääletama 4. aprill kell 16".

Vastusevariandid: tekstikast

Küsimus 19. Kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei
- c) Võibolla

5.1.2 Küsimustik - rühm B

Küsimus 1. Uuringus osalemine on anonüümne, ent kahe ankeedi omavaheliseks sidumiseks palun Sul järgnevalt luua alloleva juhise järgi enda personaalne kood: Sisesta järjest oma perekonnanime esitäht, sünnikuupäev ja telefoninumbri kaks viimast numbrit. Näiteks: kui su perekonnanimi on Kuusk, oled sündinud 14. märtsil ja telefoninumber lõpeb 48-ga, siis su kood on K1448.

Vastusevariandid: tekstikast

Küsimus 2. Sugu:

Vastusevariandid:

- a) mees
- b) naine

Küsimus 3. Sinu suurim vanus perioodil 4. aprill-11. aprill.

Vastusevariandid:

- a) alla 16
- b) 16
- c) 17
- d) 18
- e) 19
- f) üle 19

Küsimus 4. Millises koolis sa õpid?

Vastusevariandid:

- a) Põlva Gümnaasium
- b) Põlva Kool
- c) Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool
- d) Mooste Mõisakool
- e) Kauksi Põhikool
- f) Vastse-Kuuste Kool
- g) Tilsa Põhikool

Küsimus 5. Kas sinu rahvastikuregistri järgne elukoht on Põlva vald?

Vastusevariandid:

- a) Jah, olen sissekirjutatud Põlva valda
- b) Ei, olen sissekirjutatud mujale

Küsimus 6. Kuidas hindad oma ühiskondlikku aktiivsust? Oma ühiskondliku aktiivsuse määratlemisel mõtle sellele, kas:

sa oled tegev mõnes organisatsioonis (nt Kaitseliit) või kuulud mõnda esindusse (nt õpilasesindus)?

sa osaled aktiivselt valimistel?

panustad vabatahtlikuna ürituste korraldamisesse või heategevusse?

tunned huvi poliitika ja/või kohaliku elu vastu?

aitad kaasa kogukonna tegevustele või ühiskondlikele kampaaniatele?

Vastusevariandid:

- a) väga aktiivne
- b) pigem aktiivne
- c) keskmiselt aktiivne
- d) pigem vähe aktiivne
- e) ei ole aktiivne

Küsimus 7. Kui tugevaks hindad oma sidet Põlva vallaga?

Vastusevariandid:

- a) väga tugevaks
- b) pigem tugevaks
- c) keskmiseks
- d) pigem nõrgaks
- e) väga nõrgaks

Küsimus 8. Kas oled kunagi osalenud mõnel järgnevatest valimistest?

Vastusevariandid:

- a) Euroopa Parlamendi valimised
- b) Kohaliku omavalitsuse valimised
- c) Rahvahääletus
- d) Kaasava eelarve hääletus
- e) Õpilasesinduse hääletus
- f) ei ole
- g) Muu:

Küsimus 9. Palun loe järgnev tekst mõttega läbi, et saaksid järgnevale küsimustele vastata.

Mis on kaasav eelarve?

Kaasav eelarve Eestis on esinduskogudesse mittevalitud elanike osalemine avaliku raha planeerimisel ja jaotamisel (Rahandusministeerium 2018). Teisisõnu tähendab see elanike otsest kaasamist omavalitsuse rahaasjade üle otsustamisesse.

Kokku rahastatakse Põlva vallas projekte kuni 50 000 euro ulatuses ning igaüks saab oma idee selle raames esitada.

Varasemalt tehtud võiduprojekte kaasava eelarve raames:

2021 aastal: Peri küla mänguväljak

2019 aastal: Lauatennise välilaud iga küla lauaks!

2019 aastal: Välijõusaal Põlva-Himmaste-Eoste kergliiklustee ääres

2019 aastal: MTÜ Põlvamaa koorteklubi treeningplats

Miks seda vaja on?

- Selle tulemusena viiakse ellu kogukonna ideid ja antakse neile rahastus
- Selle abil saab omavalitsus vahetut infot sellest, mida elanikud soovivad ja vajavad
- Kaasav eelarve suurendab elanike teadlikust omavalitsuse majandamisest
- Kaasav eelarve suurendab kodanikuaktiivsust ja suurendab kogukonnas ühtehoidvust

Miks minna hääletama?

- Hääletades suurendad tõenäosust, et võidab projekt, mis just sinu heaolu kõige rohkem tõstaks.
- Hääletades väljendad omavalitsusele, mis on need asjad, mida noored Põlva vallas enim vajaks
- Hääletamine on lihtne, sest toimub veebis ja võtab kuni 5 minutit

Kuidas hääletada?

Elanike arvamuse välja selgitamiseks viiakse läbi veebikeskkonnas aadressil www.volis.ee küsitlus.

Küsitlusel saab osaleda iga vähemalt 16-aastane Põlva valla elanik (isik, kelle elukoht on Eesti rahvastikuregistri andmetel küsitluse väljakuulutamise kuupäeva seisuga Põlva vald).

Hääletada saab kahe ettepaneku poolt ning küsitluse tulemusena reastatakse ettepanekud vastavalt saadud häälte arvule, alustades enim hääli saanud ettepanekust. Häälte võrdsel jagunemisel otsustatakse tulemus liisu heitmisega. Ellu viiakse enim hääli saanud idee(d). Hääletuseks on aega seitse päeva.

Rohkem infot: Kaasav eelarve Põlvas

Kas lugesid teksti läbi?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei

Küsimus 10. Kas sa olid enne ankeedi täitmist teadlik, et sel aastal toimub Põlva vallas kaasava eelarve hääletus?

Vastusevariandid:

- a) Jah, olin teadlik
- b) Olin teadlik, et see toimub, aga ei teadnud millal
- c) Ei olnud teadlik

Küsimus 11. Sel aastal on hääletusel järgmised üheksa ettepanekut:

1. Seiklusrada Ahja mõisa parki;
2. Ujumissilla ehitus Mooste järve Järveotsa teepoolsele alale;
3. Sõpruse palliväljak;
4. Katusega rattaparkla ehitus Põlva linna Uue tänava spordihoone juurde;
5. Põlva ranna ujumissilla renoveerimine ja kaasajastamine aastaringseks kasutamiseks;
6. Avalik mänguväljak Tännassilma külaplatsile;
7. Vastse-Kuuste aleviku tasakaaluraja ja tarzaniraja püstitamine;
8. Lootvina külamaja juurde sportliku tegevusväljaku loomine;
9. Põlva valla tuubi- ja kelgumägi.

Kas mõni neist ettepanekutest tekitab sinus selliselt huvi, et oleksid valmis minema hääletama?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei

Küsimus 12. Millal plaanid tutvuda Põlva valla kaasava eelarve ettepanekutega?

Vastusevariandid:

- a) Tutvun ettepanekutega enne hääletama hakkamist
- b) Tutvun ettepanekutega hääletamise ajal
- c) Ei plaani üldse tutvuda, valin juhuslikult
- d) Ei lähe hääletama

Küsimus 13. Kas tajud enda hääle mõju kaasava eelarve hääletusel?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei

Küsimus 14. Kirjelda, millest sinu osalemine kaasava eelarve hääletusel sõltub.

Vastusevariandid:

a) Lähen hääletama, kui hääletus on veebiteel

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

b) Lähen hääletama, kui hääletus on paber kandjal (valimisjaoskonnas)

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

c) Lähen hääletama, kui mu sõbrad/tuttavad/pere hääletavad

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

d) Lähen hääletama, kui hääletada saab tundide ajal

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

e) Lähen hääletama pigem pärast kooli

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

f) Lähen hääletama, kui hääletus toimub mulle sobival ajal

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

g) Lähen hääletama, kui on palju noortele suunatud ettepanekuid

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

h) Lähen hääletama, et anda panus kodupaiga arengusse ja rääkida selles kaasa

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

Küsimus 15. Kas sind häirib, kui kaasava eelarve hääletus toimub igal aastal erineval ajal?

Vastusevariandid:

- a) Häirib, aga käin ikkagi hääletamas
- b) Häirib ja seetõttu ei käi ma ka hääletamas
- c) Ei häiri, käin olenemata sellest hääletamas
- d) Ei häiri, aga ei käi ka hääletamas

Küsimus 16. Kes peaks sinu arvates eelkõige motiveerima noori hääletama minema?

Vastusevariandid (märkida tuleb kõik vastused, mis sobivad):

- a) Noor ise
- b) Kohalik omavalitsus
- c) Lapsevanemad
- d) Õpetajad
- e) Ettepanekute esitajad, kelle ideed on hääletusel

Küsimus 17. Millal lähetsid kõige suurema tõenäosusega kaasava eelarve hääletusel osalema?

Vastusevariandid:

- a) Suvel
- b) Sügisel
- c) Talvel
- d) Kevadel
- e) Eelistus puudub

Küsimus 18. Kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?

Vastusevariandid:

- a) Jah
- b) Ei
- c) Võibolla

5.1.3 Küsimustik - rühm C

Küsimus 1. Uuringus osalemine on anonüümne, ent kahe ankeedi omavaheliseks sidumiseks palun Sul järgnevalt luua alloleva juhise järgi enda personaalne kood: Sisesta järjest oma perekonnanime esitäht, sünnikuupäev ja telefoninumbri kaks viimast numbrit. Näiteks: kui su perekonnanimi on Kuusk, oled sündinud 14. märtsil ja telefoninumber lõpeb 48-ga, siis su kood on K1448.

Vastusevariandid: tekstikast

Küsimus 2. Sugu:

Vastusevariandid:

- a) mees
- b) naine

Küsimus 3. Sinu suurim vanus perioodil 4. aprill-11. aprill.

Vastusevariandid:

- a) alla 16
- b) 16
- c) 17
- d) 18
- e) 19
- f) üle 19

Küsimus 4. Millises koolis sa õpid?

Vastusevariandid:

- a) Põlva Gümnaasium
- b) Põlva Kool
- c) Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool
- d) Mooste Mõisakool
- e) Kauksi Põhikool
- f) Vastse-Kuuste Kool
- g) Tilsa Põhikool

Küsimus 5. Kas sinu rahvastikuregistri järgne elukoht on Põlva vald?

Vastusevariandid:

- a) Jah, olen sissekirjutatud Põlva valda
- b) Ei, olen sissekirjutatud mujale

Küsimus 6. Kuidas hindad oma ühiskondlikku aktiivsust? Oma ühiskondliku aktiivsuse määratlemisel mõtle sellele, kas:

sa oled tegev mõnes organisatsioonis (nt Kaitseliit) või kuulud mõnda esindusse (nt õpilasesindus)?

sa osaled aktiivselt valimistel?

panustad vabatahtlikuna ürituste korraldamisesse või heategevusse?

tunned huvi poliitika ja/või kohaliku elu vastu?

aitad kaasa kogukonna tegevustele või ühiskondlikele kampaaniatele?

Vastusevariandid:

- a) väga aktiivne
- b) pigem aktiivne
- c) keskmiselt aktiivne
- d) pigem vähe aktiivne
- e) ei ole aktiivne

Küsimus 7. Kui tugevaks hindad oma sidet Põlva vallaga?

Vastusevariandid:

- a) väga tugevaks
- b) pigem tugevaks
- c) keskmiseks
- d) pigem nõrgaks
- e) väga nõrgaks

Küsimus 8. Kas oled kunagi osalenud mõnel järgnevatest valimistest?

Vastusevariandid:

- a) Euroopa Parlamendi valimised
- b) Kohaliku omavalitsuse valimised
- c) Rahvahääletus
- d) Kaasava eelarve hääletus
- e) Õpilasesinduse hääletus
- f) ei ole
- g) Muu:

Küsimus 9. Kas sa olid enne ankeedi täitmist teadlik, et sel aastal toimub Põlva vallas kaasava eelarve hääletus?

Vastusevariandid:

- a) Jah, olin teadlik
- b) Olin teadlik, et see toimub, aga ei teadnud millal
- c) Ei olnud teadlik

Küsimus 10. Millal plaanid tutvuda Põlva valla kaasava eelarve ettepanekutega?

Vastusevariandid:

- a) Tutvun ettepanekutega enne hääletama hakkamist
- b) Tutvun ettepanekutega hääletamise ajal
- c) Ei plaani üldse tutvuda, valin juhuslikult
- d) Ei lähe hääletama

Küsimus 11. Kas tajud enda hääle mõju kaasava eelarve hääletusel?

Vastusevariandid:

- a) Jah

b) Ei

Küsimus 12. Kirjelda, millest sinu osalemine kaasava eelarve hääletusel sõltub.

Vastusevariandid:

a) Lähen hääletama, kui hääletus on veebiteel

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

b) Lähen hääletama, kui hääletus on paber kandjal (valimisjaoskonnas)

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

c) Lähen hääletama, kui mu sõbrad/tuttavad/pere hääletavad

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

d) Lähen hääletama, kui hääletada saab tundide ajal

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

e) Lähen hääletama pigem pärast kooli

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

f) Lähen hääletama, kui hääletus toimub mulle sobival ajal

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah
- 5 - kindlasti jah

g) Lähen hääletama, kui on palju noortele suunatud ettepanekuid

- 1 - kindel ei
- 2 - pigem ei
- 3 - ei ole oluline
- 4 - pigem jah

5 - kindlasti jah

h) Lähen hääletama, et anda panus kodupaiga arengusse ja rääkida selles kaasa

1 - kindel ei

2 - pigem ei

3 - ei ole oluline

4 - pigem jah

5 - kindlasti jah

Küsimus 13. Kas sind häirib, kui kaasava eelarve hääletus toimub igal aastal erineval ajal?

Vastusevariandid:

a) Häirib, aga käin ikkagi hääletamas

b) Häirib ja seetõttu ei käi ma ka hääletamas

c) Ei häiri, käin olenemata sellest hääletamas

d) Ei häiri, aga ei käi ka hääletamas

Küsimus 14. Kes peaks sinu arvates eelkõige motiveerima noori hääletama minema?

Vastusevariandid (märkida tuleb kõik vastused, mis sobivad):

a) Noor ise

b) Kohalik omavalitsus

c) Lapsevanemad

d) Õpetajad

e) Ettepanekute esitajad, kelle ideed on hääletusel

Küsimus 15. Millal lähetsid kõige suurema tõenäosusega kaasava eelarve hääletusel osalema?

Vastusevariandid:

a) Suvel

b) Sügisel

c) Talvel

d) Kevadel

e) Eelistus puudub

Küsimus 16. Kas plaanid osaleda selle aasta Põlva valla kaasava eelarve hääletusel?

Vastusevariandid:

a) Jah

b) Ei

c) Võibolla

5.2 Küsimused kohalikele omavalitsustele

- 1) Kas 2022. aastal menetlete kaasavat eelarvet? Kui jah, siis kui suur on selle aasta kaasava eelarve eelarve?
- 2) Juhul kui menetlete, siis mis on põhieesmärk? Kui ei, siis miks?
- 3) Kui, siis mitmel aastal olete kaasavat eelarvet menetlenud ja kuidas on noorte osalus muutunud?
- 4) Mille alusel valite aja, mil ettepanekute rahvahääletus toimub? Kuidas arvestate sealjuures kuidagi hääletajate soovide/vajadustega?
- 5) Millises keskkonnas hääletus toimub (VOLIS vms)? Kas on ka võimalus hääletada paber kandjal?
- 6) Mil moel olete oma piirkonna elanikke hääletama kustunud?
- 7) Kuidas hindate hääletajate aktiivsust kaasava eelarve rahvahääletusel?
- 8) Kas olete mõelnud hääletusel osalejate suurendamiseks rakendada mingeid meetmeid või nügimistehnikaid?

5.3 Põlva valla 2022. aasta kaasava eelarve statistika

Põlva valla kaasav eelarve 2022 hääletuse statistika

Hääled ettepanekute lõikes, kahanevas järjekorras:

Nimetus	E-hääled
Sõpruse palliväljak	219
Avalik mänguväljak Tännassilma külaplatsile	205
Põlva valla tuubi- ja kelgumägi	183
Põlva ranna ujumissilla renoveerimine ja kaasajastamine aastaringseks kasutamiseks	148
Seiklusrada Ahja mõisa parki	111
Vastse-Kuuste aleviku tasakaaluraja ja tarzaniraja püstitamine	78
Lootvina külamaja juurde sportliku tegevusväljaku loomine	45
Katusega rattaparkla ehitus Põlva linna Uue tänava spordihoone juurde	31
Ujumissilla ehitus Mooste järve Järveotsa tee poolsele alale	29
	1049

Hääletaja keskmine vanus: 43 aastat

Vanima hääletaja vanus: 90 aastat

Hääletajaid kokku: 902

Hääletajate vanusevahemike jaotus:

44	16	-	19	aastased
114	20	-	29	aastased
254	30	-	39	aastased
205	40	-	49	aastased
161	50	-	59	aastased
86	60	-	69	aastased
32	70	-	79	aastased
6	80	ja		vanemad

Hääletajate sooline jaotus:

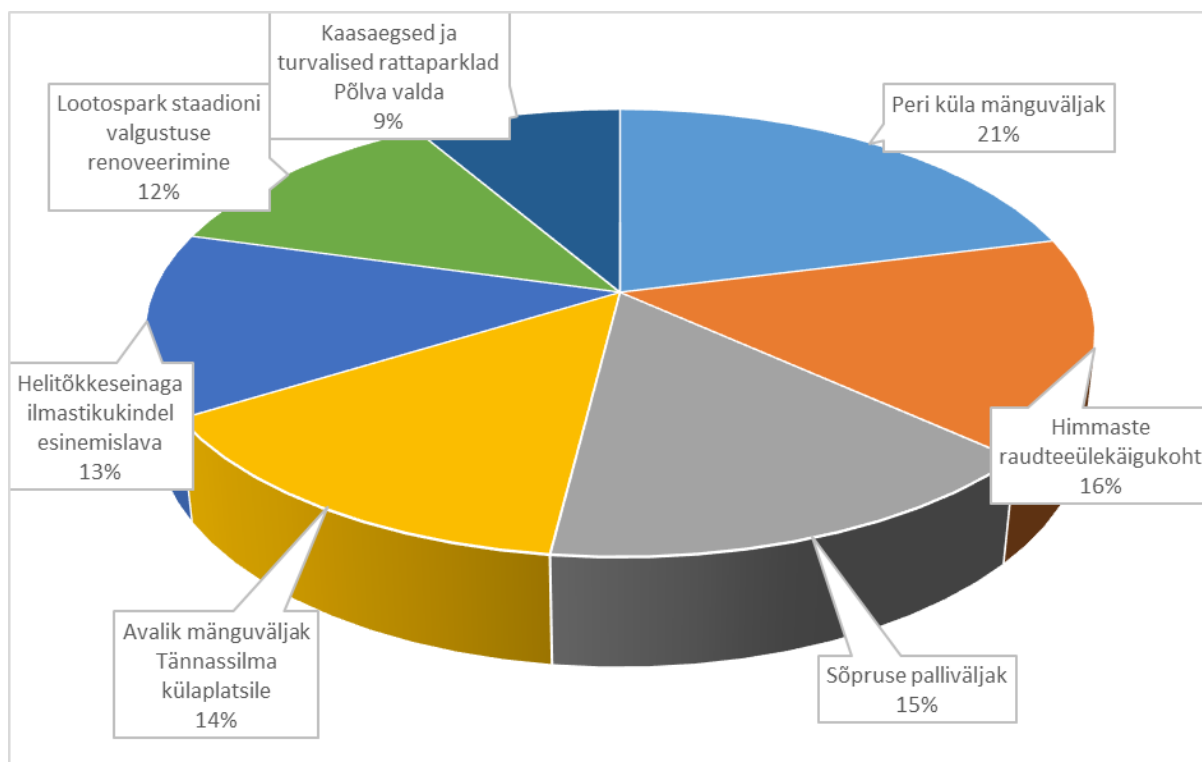
346 Mehed

556 Naised

5.3 Põlva valla 2021. aasta kaasava eelarve statistika

Hääled ettepanekute lõikes, kahanevas järjekorras:

	E-hääled
1. Peri küla mänguväljak	268
2. Himmaste raudteeülekäigukoht	201
3. Sõpruse palliväljak	194
4. Avalik mänguväljak Tännassilma külaplatsile	181
5. Helitõkkeseinaga ilmastikukindel esinemislava	169
6. Lootspark staadioni valgustuse renoveerimine	156
7. Kaasaegsed ja turvalised rattaparklad Põlva valda	107
	1276

Hääletaja keskmine vanus: 44 aastat

Vanima hääletaja vanus: 93 aastat

Hääletajaid kokku: 1094

Hääletajate vanusevahemike jaotus:

38	14 - 19	aastased
174	20 - 29	aastased
293	30 - 39	aastased
220	40 - 49	aastased

196	50 - 59	aastased
113	60 - 69	aastased
54	70 - 79	aastased
6	80 ja vanemad	

Hääletajate sooline jaotus:

---

428 Mehed

666 Naised

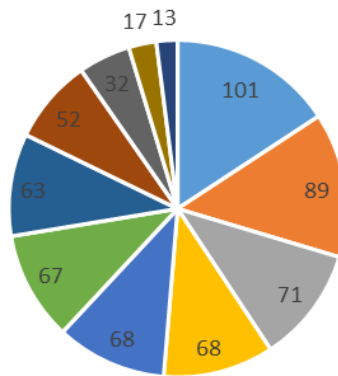
5.4 Põlva valla 2020. aasta kaasava eelarve statistika

Hääled ettepanekute lõikes, kahanevas järjekorras:

	E-hääled	Paberhääled
1. Rosma vesiveski paisu ja veehoidla rekonstrueerimistööd	101	
2. Pumptrack Põlvasse!	89	
3. Avalik mänguväljak Tännassilma külaplatsile	71	
4. Peri küla mänguväljak	68	
5. Sõudepaadid Kiidjärve järvele	68	
6. Peri küla kiigepark	67	
7. Mooste mõisa laste mänguväljaku rajamine	63	
8. Sõpruse palliväljak	52	
9. Välijõusaal	32	
10. Tänavavalgustuse rajamine	17	
11. Laste mänguväljak Vanakülas	13	
Kokku hääli	641	

Hääled ettepanekute lõikes

- 1. Rosma vesiveski paisu ja veehoidla rekonstrueerimistööd
- 2. Pumptrack Põlvassel
- 3. Avalik mänguväljak Tännassilma külaplatsile
- 4. Peri küla mänguväljak
- 5. Sõudepaadid Kiidjärve järvele
- 6. Peri küla kiigepark
- 7. Mooste mõisa laste mänguväljaku rajamine
- 8. Sõpruse palliväljak
- 9. Välijõusaal
- 10. Tänavavalgustuse rajamine
- 11. Laste mänguväljak Vanakülas

Hääletaja keskmine vanus: 46 aastat

Vanima hääletaja vanus: 94 aastat

Hääletajaid kokku: 507

Hääletajate vanusevahemike jaotus:

12	16 -	19	aastased
70	20 -	29	aastased
105	30 -	39	aastased
108	40 -	49	aastased
116	50 -	59	aastased
66	60 -	69	aastased
22	70 -	79	aastased
8	80	ja	vanemad

Hääletajate sooline jaotus:

Hääletajate sooline jaotus:

---

191 Mehed

316 Naised

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Lota Vana,

(60007306520)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Nügimise rakendamine 16–19aastaste noorte valimisaktiivsuse tõstmiseks Põlva valla kaasava eelarve hääletuse näitel”(*“Implementing nudging to increase the turnout of 16–19-year-olds on the example of Põlva municipality participatory budgeting voting”*),

mille juhendaja on Leonore Riitsalu,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Tartus, 16.05.2022